

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка

Кафедра української мови,
літератури та методики
навчання

**ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ПОВІСТЕВОЇ ПРОЗИ ДЛЯ
ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА КІНЦЯ ХХ - ПОЧАТКУ ХХІ
СТОЛІТТЯ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ**

Магістерська робота

зі спеціальності 014 Середня

освіта (Українська мова і

література) студентки

Гавриленко Оксани Сергіївни

факультету філології та історії

Науковий керівник:

Гоголь Н.В.,

доктор пед. наук, доцент,

завідувач кафедри української

мови, літератури та методики

навчання

Глухів–2023

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ЖАНР ПОВІСТЕВОЇ ПРОЗИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ДЛЯ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА	10
1.1. Повістева проза в українській літературі – жанрово-стильові модифікації	10
1.2. Особливості розвитку повістєвої прози в українській літературі для дітей та юнацтва кінця ХХ ст.	14
1.3. Жанр повістєвої прози у сучасній українській літературі для дітей та юнацтва.....	18
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	25
РОЗДІЛ 2. ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ МОДИФІКАЦІЇ ПОВІСТЕВОЇ ПРОЗИ У ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ДЛЯ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.	28
2.1. Повісті-казки у творчості українських письменників кінця ХХ - поч. ХХІ ст.	27
2.2. Стильове розмаїття повістєвої прози у творчості українських письменників	34
2.3. Пригодницькі та пригодницько-фантастичні повісті українських письменників для підліткового та юнацького читання	38
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	40
РОЗДІЛ 3. ДИДАКТИЧНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПОВІСТЕВОЇ ПРОЗИ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ (НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.).	45
3.1. Аналіз програм, методичної та довідкової літератури, підручників з української літератури.....	45
3.2. Психолого-педагогічні передумови сприймання підлітками повістєвої прози	50
3.3. Методичні рекомендації щодо вивчення повістєвої прози для дітей та юнацтва кінця ХХ – початку ХХІ ст. в освітньому процесі основної школи.....	58
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	69
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74
ДОДАТКИ.....	83

ВСТУП

Актуальність теми. Інтерес до читання – основний чинник ставлення дитини до книги та критерій її оцінки. На матеріалі науково-популярної та науково-художньої літератури вирішуються такі важливі виховні завдання, як розвиток естетичного почуття дитини, і через нього – виховання любові до рідної природи, вміння виражати ставлення до навколишнього, розширення уявлень про навколишній світ, розвиток мови, зв'язок з вивчення мови, виховання гуманності. Також книги сприяють виробленню інтересу учнів до вивчення як літератури, і навколишнього світу.

Криза дитячого читання, про яку так багато говорять останнім часом, полягає не в тому, що діти перестали читати, а в тому, що у них не розвинуто чи втрачено інтерес до цієї сфери занять. Читання без інтересу перетворюється на формальну діяльність, позбавлену будь-якої привабливості, отже, і ефективності.

Література для дітей та юнацтва є художньо-естетичним та соціокультурним феноменом, що є адресованим саме дітям і юному поколінню. Художні, науково-популярні, публіцистичні твори – все це входить до когорти, тобто основним компонентом змісту літературної освітньої програми.

Література для дітей та юнацтва покликана враховує інтереси й потреби дітей певної вікової категорії (від дошкільників до підлітково-юнацької аудиторії). У складі цієї частини літературної творчості особливе місце посідає проза, оскільки, на відміну від поезії, текст побудований у довільному форматі легше сприймається учнями й викликає більш адекватну реакцію.

В ході реформування нормативних документів, які забезпечують навчально-виховний процес у навчальних закладах, все більшої актуальності набуває проблема якості змісту літературної освіти. На часі – жанрово-тематичний аналіз текстів, запропонованих для вивчення школярам; перевірка їх репрезентативності в умовах сьогодення, відповідності актуальним тенденціям літератури для юних читачів. Особливо це стосується дисципліни

«українська література», адже сучасні україномовні твори є більш цікавими й доречними до вивчення дитячою публікою; така література окреслює не лише події минулого, а й тим, що автори звертаються до проблем окремої людини, яка переживає ті чи інші події.

Етап розвитку української літератури для дітей та юнацтва на сьогодні кардинально відрізняється від попередніх своїми модернізованим часом, науково-дослідницькими й літературознавчими поглядами та ідеями, проблематикою та рівнем сприйняття текстів. ХХІ століття формує погляд на дитяче читання не лише як на спосіб отримання освіти, а й як на спосіб виховання, на джерело розваги та як на чинник емоційного розвантаження для молодого покоління.

Підручники з української літератури яскраво представляють жанрово-тематичні підрозділи прози. Так, українську прозу презентують літературні казки, оповідання реалістичного, пригодницького, історичного, детективного й фантастичного характеру. Такий поділ літературних жанрів увібрала в себе повістєва проза. Отже, актуальність теми дослідження полягає у концептуальному вивченні української поетичної прози, її жанрів, специфіки, а також значення такого типу літератури у навчанні дітей та юнацтва.

Проблематиці вивчення аспектів літератури для дітей та юнацтва, зокрема її специфіки та функціональних параметрів було присвячено чимало напрацювань з боку вітчизняних та закордонних дослідників, зокрема: У. Барана, К. Зайцевої, Т. Качак, В. Кизилової, Л. Круль, Н. Марченко, Л. Овдійчук, О. Панько, О. Папуші, Б. Салюк та інших.

Дослідженням рівня вивчення української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах займались науковці та педагоги: Н. Богданець-Білокаленко, І. Бойцун, О. Джеджелей, Л. Іванова, О. Ісаєва, Г. Клочек, В. Мартиненко, Р. Мовчан, В. Науменко, О. Ніколенко, В. Панченко, Є. Пасічник, О. Савченко, О. Ситченко, Н. Скрипченко, О. Слоньовська, М. Сулима, Б. Шалагінов, В. Шуляр та ін.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є всебічне, повне теоретичне опрацювання особливостей вивчення повістєвої прози у школах серед дітей та юнацтва та методична розробка рекомендацій в напрямку вивчення повістєвої прози для дітей та юнацтва кінця ХХ – початку ХХІ ст. в освітньому процесі загальноосвітньої школи.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі **завдання**:

- схарактеризувати повістєву прозу в українській літературі – її жанрово-стильові модифікації;
- визначити особливості розвитку повістєвої прози в українській літературі для дітей та юнацтва кінця ХХ ст.;
- здійснити аналіз програм, методичної та довідкової літератури, підручників з української літератури;
- з'ясувати психолого-педагогічні передумови сприймання підлітками повістєвої прози;
- розробити методичні рекомендації щодо вивчення повістєвої прози для дітей та юнацтва кінця ХХ – початку ХХІ ст. в освітньому процесі основної школи.

Об'єктом дослідження є повістєва проза сучасних українських письменників періоду кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Предметом дослідження є художньо-естетичні, жанрово-стильові та структурні особливості повістєвої прози сучасних українських письменників та особливості їх вивчення на уроках української літератури основній школі .

Методи дослідження. Виконання поставлених завдань роботи передбачає застосування комплексної методики, що включає як загальнонаукові методи (аналізу/синтезу, індукції/дедукції), так і специфічних, а саме: описовий, який використано при окресленні культурно-історичного тла; біографічний (для дослідження витоків творчості), порівняльно-типологічний (у визначенні провідних тематичних та поетикальних особливостей малої прози письменника); системно-функціональний (для аналізу окремих текстів).

Наукова новизна дослідження визначається тим, що в ній уперше представлено спробу цілісного вивчення ідейно-тематичних особливостей повістєвої прози таких українських письменників, як: Вс. Нестайко, В. Близнець, Г. Малик, В. Рутківський, Л. Письменна, Я. Стельмах, Л. Воронина, З. Мензатюк в одному дослідницькому блоці та охарактеризувати даний матеріал, як такий, що є актуальним та доречним щодо вивчення його на уроках української літератури в сучасній школі.

Теоретичне значення магістерської роботи полягає в тому, що її наукові результати можуть бути застосовані для комплексного дослідження літератури для дітей і про дітей, особливостей її вивчення в новій українській школі.

Практичне значення дослідження. Сформульовані положення, висновки магістерської роботи та розроблені в ній методичні рекомендації можуть бути використані вчителями-практиками закладів загальної середньої освіти під час підготовки і проведення уроків української літератури в основній школі, викладачами закладів вищої освіти у процесі читання нормативного курсу «Історія української літератури» і спецкурсів для студентів спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література), здобувачами вищої освіти для написання курсових, кваліфікаційних робіт.

Апробація результатів дослідження. Результати наукового дослідження обговорювалися на п'яти науково-практичних конференціях, а саме: Всеукраїнська студентська науково-практична інтернет-конференція «Сучасні тенденції та перспективи мовно-літературної освіти в Україні (17–18 лютого 2022 р., м. Глухів), V Всеукраїнська студентсько-викладацька науково-практична інтернет-конференція з міжнародною участю «Сучасні тенденції та перспективи мовно-літературної освіти в Україні» (16-17 лютого 2023 р., м. Глухів), VI Всеукраїнська студентсько-викладацька науково-практична конференція «Мова і література у проекції різних наукових парадигм» (18 квітня 2023 р., м. Полтава), Всеукраїнська студентська науково-практична конференції «Актуальні проблеми лінгвістики та лінгводидактики» (11-12

травня, м. Умань), Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Арватівські читання – 2023», присвячена 95-річчю від дня народження академіка Ф. С. Арвата, (17 травня, 2023 р., м. Ніжин).

За результатами наукового дослідження опубліковано одну статтю та двоє тез конференцій:

1. Гавриленко О. Особливості відображення автобіографічних мотивів у діалогії М. Стельмаха «Гуси-лебеді летять» та «Щедрий вечір» Глухівські читання – 2022. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук : Збірник матеріалів XII міжнародної науково-практичної інтернет-конференції / За заг. ред. А.С. Полякова. Глухів, 2022. 593 с. С. 271–275.

2. Гавриленко О. Жанр повістєвої прози в сучасній українській літературі для дітей та юнацтва. *Науковий потенціал дослідника: філологічні та методичні пошуки*: зб. наукових праць викладачів і студентів [випуск 11] / за заг. ред. В. А. Каліш. Глухів : Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, 2023. 439 с. С. 165-170

3. Гавриленко О. С. Жанр повістєвої прози в сучасній українській літературі для дітей та юнацтва. *Наука та освіта в умовах війни: Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка* : матеріали звітної науково-практичної конференції здобувачів вищої та фахової перед вищої освіти (м. Глухів, 23-24 травня 2023 року). 2023. 576 с. С 79–80.

Структура й обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг тексту становить 112 сторінок, з них основного тексту – 82 сторінки.

У **Вступі** обґрунтовуються вибір теми та її актуальність для дослідження проблеми; визначаються конкретні завдання, методи, предмет і об'єкт дослідження, розкривається наукова новизна, теоретичне значення та практична цінність роботи.

У **першому розділі** «Жанр повістєвої прози в українській літературі для дітей та юнацтва» охарактеризовано повістєву прозу в українській літературі, як жанрово-стильову модифікацію, наведено особливості розвитку повістєвої

прози в українській літературі для дітей та юнацтва кінця XX ст. й розглянуто жанр повістєвої прози у сучасній українській літературі для дітей та юнацтва.

Другий розділ «Жанрово-стильові модифікації повістєвої прози у творчості українських письменників для дітей та юнацтва кінця XX – початку XXI ст.» присвячено розгорнутому аналізу різних типів повістєвої прози української літератури періоду XIX-XX століть. Визначено й розглянуто стильове розмаїття повістєвої прози у творчості українських письменників (В. Нестайко, В. Близнець, Г. Малик, В. Рутківського та ін.).

У третьому розділі «Дидактично-методичні засади вивчення повістєвої прози в основній школі (на матеріалі художніх творів українських письменників кінця XX – початку XXI ст.)» роботи здійснено аналіз програм, методичної та довідкової літератури, підручників з української літератури; вивчено психолого-педагогічні передумови сприймання підлітками повістєвої прози й розроблено методичні рекомендації щодо вивчення повістєвої прози для дітей та юнацтва кінця XX – початку XXI ст. в освітньому процесі основної школи.

У висновках узагальнено результати дослідження про доречність навчання української повістєвої прози періоду XIX-XXI століть.

Список використаних джерел містить використані в роботі праці вітчизняних і зарубіжних авторів і налічує 92 позиції. У **Додатках** подано конспекти уроків із української літератури для класного та позакласного читання.

РОЗДІЛ 1

ЖАНР ПОВІСТЕВОЇ ПРОЗИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ДЛЯ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА

1.1 Повістева проза в українській літературі – жанрово-стильові модифікації

Українська література зламу XIX–XX століть позначена значним розширенням тематичної та формально-поетикальної парадигм. З початку формування незалежності Української держави, сучасне українське письменництво намагаються подолати «провінційність», «окремість» літератури, тому оцінки художніх творів українських митців слова часто неоднозначні, іноді діаметрально протилежні. Літературний авангард повертає особистість до відповідальності, до необхідності власного вибору, формуючи безпрецедентну морально-естетичну ситуацію, зокрема, коли особа не в змозі покластись на загальносуспільну систему світогляду та має увесь час створювати власну систему, тримаючи відповідальність за власний вибір [5, с.102].

В українській літературі перехідний період між XIX та XX століттями позначений особливими рисами: насамперед це активне засвоєння духовного і мистецького досвіду європейських країн, а й вироблення власних мистецько-літературних напрямків, отже, і їх втілення на практиці. Зміни суті таких орієнтованих напрямків в Україні пов'язані із зміною один з одним мистецьких та історичних явищ, що наводить асоціативні думки із західноєвропейським мистецтвом, яке подекуди позначається християнськими цінностями [11].

Повість, як вид прояву літературного письменництва, акумулювала попередній досвід і набула рис гостропроблемного жанру. У кінці 20-х років повість стала мобільним жанром, активно влившись у процес суспільного самопізнання.

Перш ніж говорити про жанрову своєрідність категорії «повість», слід сформулювати визначення з приводу такого поняття, покладаючись на дослідження науковців (табл. 1.1.).

Таблиця 1.1.

Наукові точки зору щодо визначення поняття «повість»

№ з/п	Характеристика поняття «повість»	Джерело наукового визначення
1	Повістю вважають прозовий твір епічного характеру (рідше із використанням рими), що характеризується однолінійним сюжетом, а за широтою охоплення життєвих явищ і глибиною їх розкриття посідає проміжне місце між романом та оповіданням	Ю. Ковалів
2	Повість є прозаїчною різновидністю ліро-епічного жанру. У творах цього типу герой стає структурним центром усієї композиції, яка являє собою ланцюг найближчих переживань цього героя	Г. Клочек [39, с.25]
3	Повість є прозовий жанр нестійкого обсягу (переважно середнього між романом і оповіданням), який тяжіє до хронікового сюжету та своїм змістом відтворює природне життя	І. Денисюк [19,с.32]
4	Повість – одна з епічних жанрових форм мистецької літератури; її розуміння історично змінювалось. Спочатку, історія стародавньої літератури під терміном «повість» надавала таке визначення: це позначення прозових (а іноді й віршованих) творів, які не мають яскраво виражену експресивну художню мову.	О. Січкач [74,с.149]

Джерело

Із наведених в табл. 1.1 визначень можна сказати, що повість є досить складною літературною категорією, яка має досить неоднозначний зміст. З точки зору С. Журби, «українська повість є здебільшого проблемним, багатоплановим твором, головною особливістю якого є спроба зобразити показати життя людини у самих різних його проявах, із використанням заглиблення у особистісну підсвідомість та психологічного аналізу» [24, с.15].

Українська проза 1920-х років була продовженням тих модерністських тенденцій, що започаткували в добу «fin de siècle» В. Винниченко, М. Яцків, М. Коцюбинський, В. Стефаник та інші. Із точки зору С. Ленської, «відчуття вичерпаності форм світу й людини, невідповідність класичних епічних форм духові часу та потреба у пошуку нових, кардинально інших способів

вираження, що були породжені творчою лабораторією модернізму у період XIX – XX століть, знайшли свій прояв в художній практиці письменників-новелістів [83,с.65]. Тотальні зсуви у соціокультурній й духовно-мистецькій життєвих напрямках, які відбулись на початку XX століття, зокрема через Першу світову війну, революційні перетворення й змагання національно-визвольного характеру, розвинення модерністського мислення, які реалізувались через «життєву філософію» тощо, набули бурхливого сплеску новелістики. Притаманна метонімічність та лаконічність малої епічної форми зробила неможливим сприймати адекватне, оперативне, естетичне на дійсність. Так, присутність «перехідного» характеру доби зумовлює піднесення малих епічних форм, тобто оповідань, новел, етюд через те, що вони досить правдиво відтворюють справжню дійсність та свідомість, дозволяли цілісно, «на одному подиху» сприйняти зображене. Змінність художньо-естетичних парадигм, пошуки авангардності у поєднанні із експериментальними пошуками в царині формозмісту, а також розвинення модерністської течії в подальшому, відтворили неповторне зображення вітчизняної літератури XX ст. [81, с.47].

Щодо форм жанру повісті було проведено чимало досліджень з боку літературознавців, проте одностайної думки з цього приводу так і не було сформовано. Так, з точки зору одних дослідників-літературознавців повістю є епічний твір малої жанрової форми, інші тримаються думки, що повістю є епічний твір середньої жанрової форми, треті ж взагалі вважають повість великим епічним твором. З визначення феномену «повість» літератором О. Галич свого часу було сказано, що зміст повісті обумовлений її «проміжним становищем між романом і оповіданням» й розбіжностями, які мають, скоріше всього кількісну перевагу над якісною, шляхом простішого сюжетотворення та меншої кількості героїв. Схожої думки тримається й І. Денисюк, який вважає, що структура та обсяг займають не найголовнішу роль. Свого часу дослідником було виконано порівняння жанрів повісті та роману та зроблено висновок, що роман, на відміну від повісті, змальовує життя ширше, ніж життєвий шлях

головних героїв, що подається у складних взаємозв'язках із багатограним розкриттям їх характерів [81,с.47].

Свого часу літературознавцями Т. Тищук та В. Синенко умовно було поділено повість на наступні жанрові види, як [86, с.46]:

- ліричного, ліро-епічного, епіко-ліричного характеру;
- описового, екстенсивного, органічного, новелістичного, ліричного характеру;
- повість у новелах, повість-драма;
- романічні, морально-описові, драматичні тощо.

Конфлікт повісті є основною рушійною силою сюжету. Він зумовлює проникнення драматичних елементів у зміст та процес побудування повісті, роблячи її драматичною та змальовуючи характер персонажів у дії, через їх вчинки та самовисловлювання. Твори у прозі, які були написані у кінці XIX та на початку XX століття, охопили своїм змістом монологи, діалоги. Це були не просто розмови і не лише розповіді про щось (зокрема – епос), а діалоги, в яких проявлялись характери, конфлікти, боротьба і які характеризували розвиток дії, яка була наповнена драматизмом. Тільки де-не-де наратор-усезнавець вкладає у зміст діалогів власні судження з приводу обставин, серед яких відбувається дія [40, с.35].

Щодо своєрідності періоду початку XX ст. відомий український письменник І. Франко у своїй статті під назвою «Старе й нове в сучасній українській літературі» зауважує, що «старі митці літератури виходять з створення зверхнього світу, тобто природи, економічних та громадянських обставин – і лише при допомозі їх силкуються зробити зрозумілими даних людей, їх справи та думки...» [22, с.108], тим самим, здійснюючи акцент на ідейно-тематичному підґрунті жанро-визначальної моделі української прози XX ст. Але прогрес, що торкнувся і вчинив оновлення літературних жанрів був процесом нерівномірним; його динаміка залежала від культурної макросистеми і водночас від реалізації поглядів авторів, а також від їх почуттів та інтуїції [40, с.39].

Отже, говорячи про самотність та оригінальність українського національного письменництва XIX-XX століття, варто наголосити на тяглоті традицій сучасної культури. Описуючи специфіку української культури кінця XIX початку XX століття, дослідники традиційно відзначають її характерні риси [11]:

- унікальний рівень розвитку техніки став причиною формування масової культури, метою якої є споживання, і особливого типу людини, основною рисою якого є творча пасивність;

- розвиток наукової і технічної думки сприяло розпаду всіх традиційних форм життя і зумовило втрату наукою, бізнесом, політикою підстав і масштабів, пропорційних людині;

- відсутність конкретного, переважання формування абстракцій призвело до втрати людиною почуття реального;

- людина, що знаходиться у владі ірраціональних сил створює світ рукотворних речей, який, проте, як результат праці відчужується від процесу праці та призводить до схиляння людини перед творінням своїх рук;

- формування «сприймає орієнтації» робить людину пасивним споживачем: його смак стає об'єктом маніпуляцій, що сприяє нівелюванню смаків і суджень, веде до втрати критичної здатності;

- політичне і економіко-технічне координування веде до панування суспільства над індивідом;

- вторгнення технологічної реальності у внутрішній простір людини позбавляє його сфери приватного і формує індивідуальні потяги, потреби і устремління в попередньо заданому напрямку.

1.2. Особливості розвитку повістєвої прози в українській літературі для дітей та юнацтва кінця ХХ ст.

Останнє десятиріччя ХХ століття є періодом судомного прориву у експериментальне розмаїття стилів та жанрів. Цей період ознаменувався в один момент спробою наздогнати те, що давно вже не є новиною для культури західноєвропейських країн, і разом із тим віднайти власне, «оригінальне». Тематичні та ідейно-художні текстові прошарки чи не охоплюють усі «тотемні» і «табу» буття людини, зокрема від бажання здолати відчуття туги, самотності й коханням до сезофринічних збочень та ірраціонального трансу [18, с.7].

В умовах необмеженої свободи висловлювання, творчості, самовираження, література одержала новий сенс існування, нове призначення, нове місце в культурному просторі України. Генерація творчості 90-х років була об'єднана спільною рисою тотальної відмови від соціальної заангажованості, яка поєднувалась із відсутністю позиції митця-трибуна, відповідального за долю нації.

Нинішні українські письменники намагаються подолати «провінційність», «окремішність» нашої літератури. Отже, новітню українську літературу творять літературні митці нової генерації, такі як: Ю. Андрухович, О. Ірванець, Ю. Іздрик, О. Забушко, М. Рябчук, Ю. Покальчук, К. Молкалець, Н. Білоцерківська, В. Шкляр, Є. Кононенко, А. Курков, І. Малкович, Б. Жолдак, С. Жадан, О. Бараболіна, О. Химед, Л. Дереш, Н. Мілевська, А. Кукушкіна, Ю. Іздрик, Л. Подрв'янський, А.Чех, Е. Соя, П. Коробчук, В. Дикобраз, О.Чупа, К. Бакушан, А.Полежака, Л. Костенко, Л.Дашвар, І. Роздобудько, Ю. Винничук та інші [19, с.75].

Творцями сучасної української поезії є представники різних поколінь. Так, поетами «старшого» покоління концентрується увага на осмисленні філософських поглядів на життєві проблеми: І. Драчем, Б. Олійником, І. Калинець, Д. Павличком. Тематика й проблематика відображає увагу на проблемі взаємозв'язку людини та Всесвіту, а якщо ширше, то на

філософському осмисленні проблематики людського буття, що виявляється у відповідальності людини перед природою й суспільством. Досліджуваний період характеризується життям творів літератури початку ХХ ст. і разом із тим актуалізується увага на великій кількості мистецьких ідеалів того часу. Передовими мотивами стають думки з приводу сенсу буття людини, з приводу ролі рідної мови, яка є основним важилем у процесі становлення особистості [24, с. 12].

Досить вагомою ознакою зазначеного періоду дослідження є розширення аспектів української прозової літератури, зокрема жанрового, стильового, мовного, які літератори та науковці називають постмодерном, проте є й такі, які це заперечують. Теперішня прозова література охоплює різного роду тенденції по розвитку, без чітко окресленої жанрової диференціації. Жанрово-тематичні пріоритети української прози є досить різноманітними; це можуть бути і детективи, і фантастика, і містика і проза у поєднанні із історичними або філософськими рисами. Проза може бути втілена у твір у вигляді есе, оповідання, новели, повісті, роману [18; 24].

Однією із головних рис прози є двомовність, зокрема це стосується творчості російськомовної літератури українських авторів. Дана традиція торкається доби ренесансу із присутністю ідеалу «людини трьох мов». Разом із тим примітним на сьогодні стає бажання російськомовних авторів з України творити саме українською мовою.

У віковому зрізі проза українських митців представлена творчістю літераторів різних поколінь. Так, проза класиків української літератури є досить різнотематичною й різноформатною. Українські письменники, з одного боку, дотримуються традиційних тем під час написання творів, а з іншого боку вони роблять спроби осмислити реалії сьогоденного буття; до таких письменників відносять П. Загребельного і його романи: «Зона особливої охорони», «Юлія, або Запрошення до самогубства», «Брухт», «Стовпотворіння»). Не менш цікавою та доречною є творчість українського письменника А. Дімарова із його книгами повістей, оповідань та етюдів:

«Самосуд», «Зблиски». Нову інтерпретацію одержує традиційна історична тема у творах: Р. Іваничука й його романах під назвою «Рев оленів на розвидні»; Р. Федоріва у романі «Вогняні роки»; Ю. Мушкетика у романі «На брата брат» [27, с.97].

Вагомою постаттю української прози залишається В. Шевчук, у творчості якого вбачалась спроба поєднати прості людські речі, як: історія та сучасність, традиція й модерн, драматизм та іронічність, реальність та «ірреальність». В. Шевчуком свого часу було написано серію романів: «Око Прірви», «Юнаки з вогненної печі. Записки стандартного чоловіка», «Срібне молоко», «Темна музика сосон». Досить вдалою спробою прояву літературознавчого таланту стали повісті й оповідання від В. Шевчука під назвою: «Жінка-змія», «Біс плоті: Історична повість», автобіографічні замітки «Сад житейський» [29, с.240].

XX століття ознаменувалося появою не менш цікавого виду літературної повістєвої прози, як детектив. Слід зазначити, що український детектив охопив елементи філософського роману, гостросюжетного бойовика та готичного роману, поволі перетворившись на справжню серйозну літературу. Серед представників авторства літературних детективів можна навести Є. Кононенко, І. Роздобудько, Л. Кононовича. Не менш цікавими стали автори, чії твори увели детективний сюжет у історичний контекст, зокрема це: С. Батурин та Д. Білий. Літературні митці, як В. Кожелянко, В. Шкляр шляхом написання містичних детективів намагаються відповісти таємничі питання історії й сучасності [35, с.63].

Авторами сучасної україномовної фантастики стали М. Дяченко, С. Дяченко, Г. Лайон Олді, В. Винниченко, Ю. Смолич. Заслугове на увагу прозова творчість письменниці, перекладача й авторки літературно-філософських студій, есе О. Забужко. Так, О. Забужко стала першою серед сучасних письменниць, які займались дослідженням психо-інтимного світу жінки, проявляючи себе продовжувачкою Лесі Українки та Ольги Кобилянської. Проза письменниці стала відображенням тематичної різноманітності й інтерпретації традиційного оповідного жанру – повість-

інтермедія, зокрема у творі під назвою «Казка про калинову сопілку», що стала сучасною версією «жіночої» версії трагедії Каїна й Авеля із філософським осмисленням вічної проблеми боротьби Зла за душу людини [35].

Особливої популярності у період ХХ століття набула так звана «жіноча» проза, яка стала потужною течією української літератури. Так, яскравими представницями «жіночої» прози стали А. Серова та її створчість у вигляді трилера із назвою «Правила гри»; М. Гримич із її романом «Варфоломієва ніч»; Н. Шахрай із її романом «Сутінки удвох»; М. Матіос із романом «Солодка Даруся». Особливої уваги заслуговують твори авторів, зміст яких став спробою зруйнування класичних форм шляхом уособлення традицій шістдесятників. Так, справжніми митцями літератури стали Ю. Андрухович, В. Медвідь, Є. Пашковський, О. Ульяненко, А. Дністровий та ін. [38, с.69]

Отже, можна сказати, що українська інтелектуальна проза кінця ХХ – початку ХХІ століття стала багато в чому набувати транснаціональний характер. Автори української літератури стали намагатись бути в однаковій жанрово-тематичній площині світової прози, віднайти спільну мову із «світовим» читачем. Так, Ю. Андруховича стали часто називати «патріархом української модерної літератури» або «живим класиком», «постмодерним скандалістом». Своєю прозою у романах «Рекреації», «Московіада», «Перверзія» письменник Ю. Андрухович майстерно творить ілюзію посткомуністичної, постколоніальної дійсності. У 2004 р. була надрукована перша збірка поем від Ю. Андруховича, яка отримала назву «Пісні для мертвого півня», яка складалась із оригінальних віршів-верлібрів, кожен перший рядок в яких був викладений на англійській мові [38, с.70].

Основною темою в романах Ю. Андруховича були любов та смерть. Андрухович був також автором таких поетичних збірок, як: «Небо і площі», «Середмістя», «Екзотичні птахи і рослини» [41, с.98].

Цікавою для української прози стала урбаністична тема, яку сучасні митці стали осмислювати у контексті стосунків людей й взаємин між ними із

викривленою пострадянською дійсністю. Авторами урбаністичної прози стали О. Ульяненко, О. Ірванець.

Наразі сучасна проза має назву модерністського спалаху у поєднанні із алегоричністю, химерністю, епатажем та вигадливістю. В рамках полеміки щодо центральності/провінційності української літератури чи творчості окремих її представників, вагомою рисою прозового дискурсу сьогодення є наявність так званого Станіславського феномену (Ю. Андрухович, Ю. Іздрик), «житомирської» прози, яку творить у Києві найперше В. Шевчук, «галицької» прози (В. Кожелянко). Тож можна сказати, що мову української прози можна називати різновимірною: вона є високою, патетичною, поетизованою й навіть низькою (з точки зору нецензурної). В українській прозі ХХ століття стали використовувати навіть суржик, зокрема російськомовні слова. Використання такого роду мовних елементів на рівні свідомості свідчить про авторські спроби звільнити літературну мову від будь-яких обов'язків і протистояти цензурі [45, с.96].

Тож знаковою рисою літературного процесу сьогодення стала зруйнованість логоцентричності, а також нівелювання встановленої ієрархії жанрів у рамках постмодерністської традиції. Так, жанрова й стильова дифузії надали можливість говорити про «перехідність» літературних форм й поставило під сумнів чіткі межі між поезією та прозою, зводячи все до поняття тексту: прикладом є поезія в прозі двотисячників К. Негребецької та Г. Бабак.

1.3. Жанр повістєвої прози у сучасній українській літературі для дітей та юнацтва

Українська література для дітей та підлітків за часи XIX – XX ст. різниться в залежності від тематичного та жанрового різноманіття. Зазначений період на якісному рівні відрізняється від попередніх періодів не лише новими ідеями, проблематикою, але й іншим рівнем сприйняття текстів: іншими є і читацькі очікування. В означений період з'явилося багато нових імен і велика кількість текстів, адресованих дітям. Поряд із класиками (Вс. Нестайко, А. Дімаров, А. Костецький, В. Рутківський, Я. Стельмах, які продовжували, а деякі продовжують працювати у царині дитячої літератури, з'явилося ціле гроно письменників, чия творчість адресована дітям: І. Андрусяк, В. Бердт, Л. Воронина, О. Гаврош, С. Гридін, О. Дерманський, О. Думанська, М. Дяченко, С. Дяченко, А. Кокотюха, О. Кротюк, О. Луцевська, Г. Малик, З. Мензатюк, М. Павленко, І.Січовик, Н. Сняданко та ін. [57, с.75].

Категорія жанру у літературознавчих методологіях є однією з домінантних. Система жанрології як наука розроблялася давно, починаючи з часів Античності і до сьогодення. Серед теоретиків, які вивчали проблему жанру, можна назвати С. Аверінцева, О. Френденберга, Ж. Субервілля, Є. Штайгера та інших вчених. Більшість із них вказують на подвійну природу категорії жанру, яка полягає, з одного боку, в її системності, нормативності, оформленості, з другого характеризується динамічністю, відкритістю, потенційністю.

Про статичність та системність категорії жанру пише Рішард Ніч. За його словами, «Жанри розглядають як нормативні (інституціоналізовані) інваріанти різного використання певної сукупності текстові правила [6, с.82]. Жанрові ознаки втілюються в тексті і розпізнаються під час читання, завдяки посиленню до сукупності міжтекстів з подібними властивостями, які організовані у формі архітексту, який являє собою систему координат для певної жанрової класифікації твору. Жанровий архітекст тут слід розуміти як якийсь прототип,

який репрезентує ідеальний приклад (не обов'язково реальний), який найбільш повно відповідає жанровим нормам ... » [6, 82].

Польський дослідник Р. Сендик у своїй роботі «Про культурологічну теорію жанру» констатує: «Жанр – це спосіб опису, інструмент ідентифікації різних видів текстів, а не норматизації та оцінки літературних творів. Він має історичний, культурний та контекстуальний характер» [74, с.5].

Межі між жанрами знову стали цікаві, але не як місця строго поділу, а як простір динамічних зіткнень, об'єднання, розмивання, перетину різних властивостей» [8, 487]. У зв'язку з цим можемо говорити про складну природу категорії жанру в цілому, та епічного зокрема.

Жанрово-стильова система української повістєвої прози для дітей та юнацтва формується базуючись на поєднанні усталених жанрових форм й тих, які утворені внаслідок дифузії, еkleктики та синтезу жанрових елементів; актуалізації письменниками як жанрів загальної літератури, так і адресованої тільки дитячій аудиторії. Принципи жанроутворення відповідають практиці постмодернізму, а також закономірностям, які займають домінуюче положення у історико-літературному процесі сучасності [34].

Слід одразу зазначити, що жанрово-стильовий аспект української літератури для дітей та юнацтва ХХ століття став темою для написання дисертаційних досліджень таких авторів: О. Будугай («Шкільна повість пригодницько-шкільного мотиву для дитячої аудиторії 1960-1980-х років: жанрові особливості (О. Огульчинського, Б. Комар, А. Давидов)» (2004), О. Гарачковської («Літературна українська казка 70–90-х років ХХ ст.», 2008), В. Кизиловой («Еволюція жанрово-стильової прози для дитячої аудиторії та юнаків другої пол. ХХ століття» 2014)) [65, с.21].

Українська літераторка Л. Овдійчук досить довго займалась вивченням жанрової специфіки саме прозових творів сучасності для дітей та юнацтва. Наведеній темі було присвячено чималу кількість статей та доповідей, зокрема це стаття на тему: «Жанри й стильові аспекти прози сучасності для дітей» й «Особливості жанрово-стильової авторської казки сьогодення» [65].

Особливий внесок в теоретико-літературний дискурс вніс Центр дослідження літератури для дитячої аудиторії та юнацтва (президент У. Гнідець), який акумулював напрацювання науковців з приводу наведеної проблеми у змісті вісника «Література. Діти. Час». Більше всього, це доповіді які були обрані для участі в щорічних наукових конференціях, які організовувались у рамках мандрівного симпозіуму «Література. Діти. Час».

Проблематику жанрово-стильових видів сучасної української літератури для дітей та юнацтва досліджувала у своїх напрацюваннях українська дослідниця О. Січкарь; авторкою було поперхово схарактеризовано окремі зразки фантастичної прози, літературної казки, пригодницької літератури, детективної прози, поезії для дітей і про дітей [65, с.22].

Отже, різноманітність тематики, жанрів, жанрових різновидів, мета-жанрів, модифікацій, стильових напрямів потребує теоретичного аналізу, осмислення й узагальнень.

В основу огляду системи жанрів повістєвої прози для дітей і юнацтва візьмемо традиційну родово-жанрову класифікацію, яка має вигляд трьох ступеней, це: (рід – жанр – жанровий різновид), доповнюючи її категоріями, що відображатимуть характерні, для літературного процесу, явища жанрового синтезу, дифузії, трансформації: рід – жанр – жанровий різновид (піджанр) – жанрова трансформація та модифікація – авторський жанр. Обраний принцип свого часу було запроваджено Т. Бовсунівською, яка у процесі його застосування побудувала лінійну жанрологічну схему: рід – вид – жанр – піджанр – модифікація жанру – асиміляція жанру [74,с.150].

Автор роботи «Жанр як естетична категорія» Ю. Ковалів вважає, «що, поперше, жанр є явищем не лише складним, але його вважають неможливим повністю визначити навіть розвернутої дефініції. По-друге жанри зливаються, пересікаються і в історії будь-якого жанру настає момент, коли його встановлені форми видозмінюються під напором вимог нового осмислення дійсності, під впливом своєрідного виділення світу митцем-літератором» [74, с.149]

Дослідник жанрів малої прози в українській літературі Ф. Білецький, опираючись на досвід, передусім української літератури виділяє у своїй роботі «Оповідання. Новіла. Нарис» жанрові ознаки оповідання та новели. За справедливим зауваженням Ф. Білецького, «в основі поділу Твори на жанри лежать різні способи відображення дійсності. Вони проявляються і в особливості створення образів, у характері їх побудови, й у обсязі охоплення життєвих явищ, й у своєрідності мовного апарату» [81]. На думку дослідника, новела є своєрідним різновидом оповідання, що виник на певному етапі розвитку літератури. Автор робить акцент на тому, що процес створення оповідання та новели в основі своїй однаковий, з тієї причини, що в обох випадках розкриваються закономірності суспільних явищ. Проте форми цих жанрових різновидів неоднакові, різні. Але, говорячи про новелістику, мається на увазі малий жанр взагалі [81].

Основними прозовими жанрами на традиційній основі вважають есе, нарис, новелу, оповідання, повість, роман. В сучасній літературі для дітей та юнацтва поряд із традиційними функціонують жанри, утворені внаслідок жанрового синтезу, дифузії, асиміляції, модифікацій.

На думку Ц. Тодорова жанром є одиниці, які можна охарактеризувати із двох різних точок зору, зокрема із точки зору емпіричного спостереження та із точки зору абстрактного аналізу» [88, с.91]. Подібної думки тримався й І. Денисюк, зокрема автор вважав, що під категорію «жанр» підпадають казки, оповідання, повісті, романи у всіх їх різновидах презентують конкретні, адресовані дітям та юнацтву твори українських письменників [19].

На рис. 1.1 наведемо модель жанрової системи сучасної української прози для дітей та юнацтва.

Реалістичну прозу для дітей та юнацтва репрезентують оповідання А. Григорука (збірка «Перша доріжка в небо»), Г. Кирпи («Мій тато став зіркою»), В. Захабури, Наді Білої, С. Гридїна та інших авторів збірок «Чат для дівчат», «Така любов»; оповідання і психологічні повісті О. Сайко (збірка «Новенька та інші історії», «Кав'ярня на розі») [33, с. 11].

Соціально-психологічні повісті репрезентовані на літературному ринку українськими авторами, зокрема: І. Андрусяком («28 днів Бурундука»), А. Бачинським (140 децибелів тиші»), В. Бердта («Мій друг Юрко Циркуль», «Все починається в 13»), С. Гридіним («Не такий», «Незрозумілі», «Не-Ангел», «І паралельні перетинаються»), О. Луцевською («Інший дім», «Задзеркалля», «З води у воду»), Д. Матіяш («Марта з вулиці святого Миколая»), М. Морозенко («Я закохалася»), С. Процюком («Марійка і Костик», «Залюблені в сонце», «Аргонавти», «Полями і хмарочосами», «Вітроломи», «Варвари»), О. Радущинською («Метелики в крижаних панцирах»), О. Рижко («Дівчина з міста»), В. Теремко («16 весна»). Цікавим прикладом повістєвої прози є хард-реалістична повість від Н. Білої «Крута компанія» [35, с. 63].

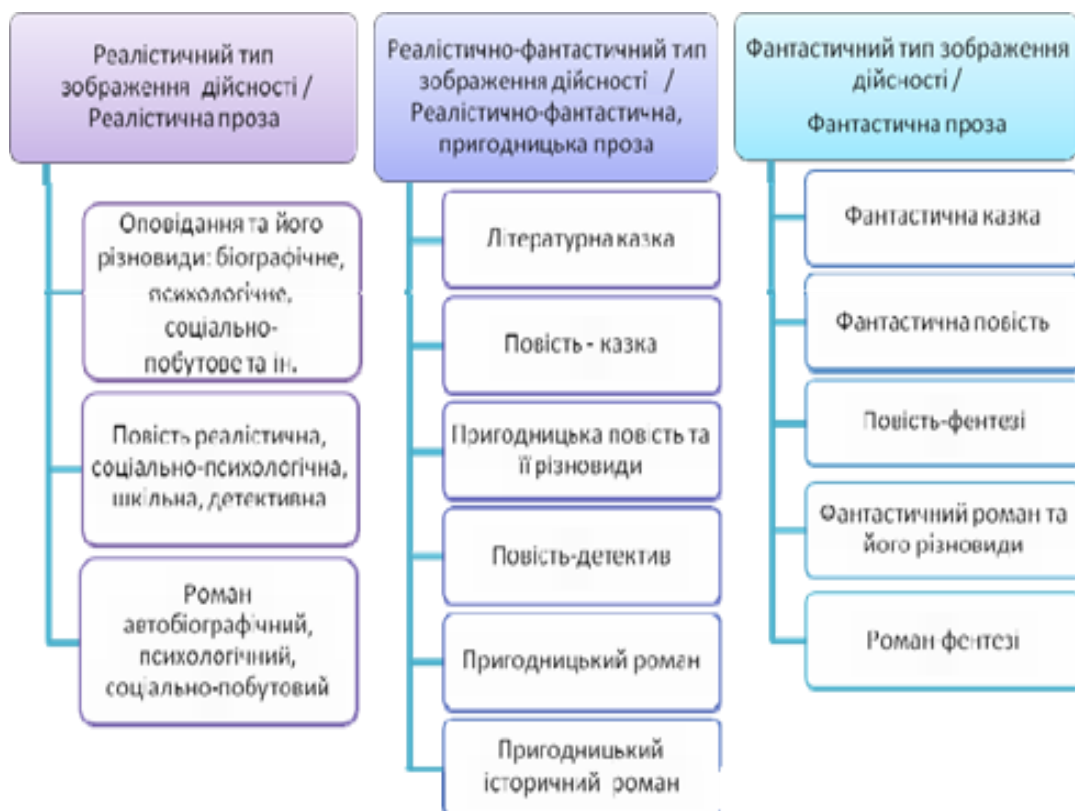

Рис. 1.1. Модель жанрової системи сучасної української прози для дітей та юнацтва

Джерело: [29, с.240]

Соціально-психологічні повість й роман із елементами щоденникової форми випущено авторкою О. Думанською («Школярка з передмістя») та А. Левковою («Старшокласниця. Першокурсниця»).

Детективні повісті для дитячої публіки були видані авторами: А. Кокотюхиним («Мисливці за привидами», «Гімназист і Чорна рука»), а повісті автобіографічного змісту з елементами роману були вкладом з боку В. Рутківського («Потерчата»), О. Слоньовської («Дівчинка на кулі») та ін. [40].

Реалістично-фантастичний зміст прози зосереджено у літературних казках від авторів: М. Павленко (збірка «Півтора бажання: казки з Ялосоветиної скрині»), Д. Матіяш (збірка «Казки П'ятинки»), Б. Матіяш («Казки Різдва»). ХХ століття є періодом під час якого спостерігається посилення тенденції з приводу модифікації жанру шляхом поєднання казки із іншими жанрами. Прикладами такого поєднання є казкова повість «Втеча звірів, або Новий бестіарій», автором якої є Г. Пагутяк. Цікавим поєднанням повісті і казки є твір «Бухтик з тихого затону» від автора В. Рутківського, або оповідання «Місце для дракона», яке увійшло у колекцію творів від Ю. Винничука [40].

Казкову хроніку (роман) під назвою «Розбійник Пинтя у Заклятому місті») було видано О. Росичем, а Г. Малик свого часу видала фантастичну казку під назвою «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії». Цікавим прикладом казки і драми є твір «Дочка Троянди», автором якої став З. Мензатюк, а О. Росичем було написано казку для дітей підліткового віку під назвою «Джованні Трапатоні».

Пригодницькі повісті, автором яких є М. Павленко (пенталогія «Русалонька з 7-В»), А. Бачинський («Неймовірні пригоди Остапа і Даринки»). Історико-пригодницькі повісті стали плодами творчості В. Рутківського («Сторожова застава»), О. Гавроша («Пригоди тричі славного розбійника Пинті»), Я. Яріша («Самійло»). Історико-біографічний зміст пригодницьких повістей М. Морозенко («Іван Сірко, великий характерник», «Іван Сірко, славетний кошовий») та О. Гавроша («Неймовірні пригоди Івана Сили,

найдужчої людини світу») стали прикрасою української повістєвої прози для підростаючого покоління ХХ століття [45, с.93].

Повісті пригодницько-історичного контексту стали результатом письменництва від літературних митців: В. Рутківського (тетралогія «Джури», дилогія «Сині води»), О. Гавроша («Розбійник Пинтя у Заклятому місті») та ін. А казки з елементами фантастики від авторки І. Роздобудько («Коли оживають ляльки»), Л. Мовчун («Арфа для павучка») та С. Дерманського («День народження привида») відзначились особливою популярністю серед дітей-підлітків [45].

Отже проза для дітей та юнацтва своїм змістом репрезентує традиційну тематику: історичну, шкільну, дитячу. Відповідно до жанрових різновидів буває фантастична, пригодницька, казкова проза, у межах якої можна виокремити багато модифікацій та метажанрів: фентезі, повість-казка, казковий роман-хроніка, краєзнавчий детектив, шкільна повість, фантастична повість тощо.

Висновки до розділу 1

У першому розділі було схарактеризовано категорію «повість» й з'ясовано, що це є багатоплановим твором, головною особливістю якого є спроба зобразити показати життя людини у самих різних його проявах, із використанням заглиблення у особистісну підсвідомість та психологічного аналізу.

Говорячи про самобутність та оригінальність українського національного писемництва ХІХ-ХХ століття, варто наголосити на тяглоті традицій сучасної культури.

Описуючи специфіку української культури кінця ХІХ початку ХХ століття, дослідники традиційно відзначають її характерні риси:

- унікальний рівень розвитку техніки став причиною формування масової культури, метою якої є споживання, і особливого типу людини, основною рисою якого є творча пасивність;

- розвиток наукової і технічної думки сприяло розпаду всіх традиційних форм життя і зумовило втрату наукою, бізнесом, політикою підстав і масштабів, пропорційних людині;

- відсутність конкретного, переважання формування абстракцій призвело до втрати людиною почуття реального;

- людина, що знаходиться у владі ірраціональних сил створює світ рукотворних речей, який, проте, як результат праці відчужується від процесу праці та призводить до схиляння людини перед творінням своїх рук;

- формування «сприймає орієнтації» робить людину пасивним споживачем: його смак стає об'єктом маніпуляцій, що сприяє нівелюванню смаків і суджень, веде до втрати критичної здатності;

- політичне і економіко-технічне координування веде до панування суспільства над індивідом;

- вторгнення технологічної реальності у внутрішній простір людини позбавляє його сфери приватного і формує індивідуальні потяги, потреби і устремління в попередньо заданому напрямку.

Українська інтелектуальна проза кінця XIX – початку XX століття стала багато в чому набувати транснаціональний характер. Автори української літератури стали намагатись бути в однаковій жанрово-тематичній площині світової прози, віднайти спільну мову із «світовим» читачем. Також було наведено модель жанрової системи сучасної української прози для дітей та юнацтва. Це може бути й казки, детективи, пригодницькі оповідання, фантастичні оповідання, соціально-психологічні повісті й романи і т.д.

РОЗДІЛ 2

ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ МОДИФІКАЦІЇ ПОВІСТЕВОЇ ПРОЗИ У ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ДЛЯ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

2.1. Повісті-казки у творчості українських письменників кінця ХХ – початку ХХІ ст.

У ХХІ столітті розвиток української словесності був тісно пов'язаний з тим, що українці почали усвідомлювати себе окремою нацією, яка має право своєю мовою та своєю літературою. Насамперед їхні погляди звернулися до витоків; з'явилися збирачі фольклору – письменники, поети, композитори, зацікавлені у відродженні та розвитку своєї культури. У дитячій літературі сформувалися дві основні тенденції: поява у дитячому читанні творів, написаних українськими письменниками для дорослих та власне твори про дітей. Так, митцями слова, чиї роботи кинули виклик й прагнули заповнити прогалину, яка виникла у створенні науково-пізнавальної, пригодницької та історичної літератури для дитячої аудиторії стали: Н. Гербіш, В. Рутківський, О. Гаврош, О. Луцевська, В. Нестайко, В. Близнець, Г. Малик, І. Жиленко, Л. Письменна [43, с.74].

Стиль письменника – це спосіб реалізації творчого замислу творця, його художніх ідей, характерна риса автора. Стиль письменника пов'язаний з його баченням світу та сприйняттям мистецтва, головним чином літературного, та розумінням закономірностей його світу. Життєвий досвід письменника по всій його неповторній своєрідності, його талановитість, рівень розуміння суспільного розвитку – все це робить кожний твір особливим та індивідуальним [29, с. 84].

В основі поняття «стиль письменника» лежить схожість, однорідність, одноособність творчих особливостей, які є властиві даному письменнику: ідей, тем, характерів, сюжетів, мови. Для того, щоб розібратися у стилі письменника,

потрібно придивитися до того, як сформовується предметний світ, життєві та історичні події, світ абстрактних істин та суджень, світ автора.

Основоположними жанрово-тематичними видами прозової літератури ХХІ століття для дітей та юнаків стали казки. Головним важилем у здійсненні аналізу певного жанру й його модифікацій є поетика казки, яка визначається мистецької манерою викладення й підпорядковується обраному жанровому різновиду. Митці-письменники вважають, що особливістю поетики літературної казки є її розважальність та здатність на здивування читача, а також на подарування йому особливих вражень. Частіше всього сюжет сучасних казок поєднує два світи – реальний та фантастичний із зображенням героїв, подій та пригод [43].

Цікавим є той факт, що казкові персонажі є також носіями певних рис, зокрема чи позитивних чи негативних; здебільшого вони знаходяться у стані опозиції, тим самим втілюючи боротьбу між Добром та Злом. Досить часто в якості героїв оригінальних авторських казок виступають діти, наприклад: героїня Аля у творі «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії», авторкою якого є Г. Малик; Сергійко та Оля у казковій повісті «Бухтик з тихого затону», автором якої став В. Рутківський [58, с.147].

Жанр казки надає автору можливість розкрити вагомі проблеми людства, виявити творчу індивідуальність, зацікавити читача й долучити його до естетичної сторони твору. Мотиви казкових повістей є досить різноманітними; для них характерними є поєднання фантастичного і реального, чарівного і прагматичного, матеріального і духовного. В даному випадку йдеться про вигаданих чи реальних персонажів.

Звернемося до дитячих авторів-сучасників. Старше покоління, напевно, знайоме з творчістю Вс. Нестайка. Він цілком заслужено вважається класиком української дитячої літератури, який писав українською мовою. 1982 року за повість-казку «Незвичайні пригоди у лісовій школі» він був удостоєний премії ім. Лесі Українки. Його твори перекладені російською та іншими мовами світу.

Темою казкової трилогії «В Країні Сонячних Зайчиків», автором якої є письменник Вс. Нестайко є розповідь про мирне й дружелюбне життя мешканців чарівної країни. За допомогою змісту казкової трилогії письменник бажав передати своїм читачам прості, але насамперед вічні людські цінності, це дружба, взаємодопомога, доброта. Такі цінності письменник досить тонко вплітає дух моралі в опис захоплюючих світів та подій.

Книга «Країна сонячних зайчиків» стала витвором із неповторним часово-просторовим континуумом, в якому було поєднано міфо-поетичний простір українства та обшир індивідуального досвіду автора. Як доводить О. Гарачковська, у казках Нестайка сюжетний хронотип підпорядковується морально-етичним принципам і визначає основну канву розповіді. Дослідницею свого часу з приводу творчості Нестайка було викладено наступну думку: «казки Нестайка мають особливий сюжетний хронотип, який підпорядковується морально-етичним принципам та визначає основну канву розповіді. Також дослідницею відзначається наявність у казковій повісті іронічних натяків, зрозумілих тільки дорослим, і те, що дивовижні речі є присутніми тільки у «нинішньому часі» героїв, тоді як їхнє майбутнє завжди «не чарівне» [32, с. 69].

Твір «Країна сонячних зайчиків» розповідає про боротьбу Добра та Зла, світла і темряви у світі та в душі людини. Дане протистояння виявляється у знайомих із дитинства, але ніким раніше художньо не конкретизованих образах сонячних зайчиків і Морока.

Першим втіленням всього світлого, щирого й доброго у бутті людини є беззаперечною знахідкою Вс. Нестайка. В якості символів найкращих рис людини стають зайчики.

Інший твір Вс. Нестайко – це «Незвичайні пригоди в лісовій школі». Слід зазначити, що твір є дуже цікавий та має повчальний зміст. Основною темою твору є транслювання міцності та справжності справжньої дружби. Також письменник через зміст казки бажав передати своїм читачам якими мають бути справжні друзі, які риси їм притаманні та чим вони готові пожертвувати заради

один одного. Наполегливості у прагненні подолати будь-які труднощі та засудження хвалькуватості, хитрості, улесливості – це є риси та поведінка, яка засуджується письменником. Так, головними героями казки «Незвичайні пригоди в лісовій школі» були зайчик Кося Вухань та їжачок Колько Колючка, які були учнями спеціалізованої музичної лісової школи. Неймовірні пригоди чекають на друзів на сторінках цієї книжки. Разом з героями я пережила багато хвилюючих моментів [53].

Казка «Чарівні окуляри» була опублікована в 2004 р. Вс. Нестайко. Це є нова правдиво-фантастична повість, яка відкриває неосяжний світ веселих казкових пригод двох хлопчаків у шаленому ритмі сучасного життя. Головними героями казки є Вася Богданець та Роман Черняк. Хлопці мріють отримати окуляри, і використати їх для власної користі [55].

Вс. Нестайко у казковому творі «Чарівні окуляри» заклав тему чарівного неосяжного світу веселих казкових пригод для двох хлопчаків, які живуть у шаленому ритмі сучасного життя. Ідеєю правдиво-фантастичної повісті «Чарівні окуляри» славного українського казкаря Нестайка є виховання брати відповідальність за власні вчинки та вміння долати перешкоди на шляху до мети.

Слід зазначити, що дитяча література ХХІ століття розвивалася під знаком неписаного правила, якими вважалося, що читання трагічних творів шкідливо дитячій психіці. Вс. Нестайко порушив це правило. Письменник наполегливо культивував трагічний конфлікт в українських підручниках для дітей, підкреслюючи цим необхідність говорити і читачем із читачем про найбільш важливе – життя, смерть, правду, брехню, любов, ненависть.

Мова творів Нестайка є досить зрозумілою. Автор є знавцем тонкощів української літературної мови. Крім того, в україномовних різних газетах і журналах часто зустрічаються статті, підписані Нестайком [12,с.89].

В аспекті нашого дослідження варто розглянути творчість українського письменника В. Близнеця, художнє слово якого сягнуло періоду початку ХХІ століття. Сюжет повісті «Земля світлячків» побудований із залученням

казкових персонажів, у доступному форматі пояснює особливості сприйняття дитячою аудиторією моделі співжиття, які мають вплив й на бік стосунків людей. Слід зазначити, що герої твору досить своєрідно зображені, у поєднанні із заглибленням у внутрішній світ та акцентом на чуттєвість. Також тут простежується зв'язок між кожним лісовим мешканцем, що проявляються в індивідуальних особливостях характерів, поведінці, звичках [59, с.103].

Повість-казка «Земля світлячків» В. Близнеця є історією про світ лісових тривусів й стовусів та лісових чоловічків, які стоять на шляху запеклої боротьби проти сил зла – хижих печерних мамулів. Людство в творі зображено у вигляді алегоричних образів чарівних чоловічків, а їх життєвий спосіб демонструє маркери доби письменника. Таким способом письменник надає чітке розуміння природничої необхідності взаємодії всього живого між собою, в тому числі й гармонійного співіснування кожного біологічного виду із довкіллям; це є частиною основної ідеї написання твору. [65, с.21].

Тема твору – любов до праці, навчання бути щедрим, як Хвороста, відважним як малий Чублик та всі стовуси і тривуси. В повісті «Земля світлячків» В. Близнець описує красу природи, людської душі, відважність та справедливу боротьбу проти ворогів. Це є іншою стороною ідеї написання твору.

В. Близнець у своїх творах досить рясно використовує елементи рослинного світу; автор надає можливість збагнути важливість балансу шляхом надання сенсу і боротьбі із лихими силами. Мудрий вчитель Варсава, демонструє в наочній формі розмноження рослин й дає збагнути, що і з печерними мамулами можна боротися [69].

Творчість української письменниці Г. Малик в аспекті нашого дослідження також потребує уваги. Письменниця стала автором україномовних повістєвих казок; серед таких творів вирізняється казка «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії». Основною темою написання твору є зображення справжньої дружби та відповідальності по відношенню до оточуючих та до власних справ.

Ідеєю казки «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії» є уславлення дружби, взаємодопомоги, засудження недбалості, лінощів, боягузтва та байдужості. Героями повісті є дівчинка Аля, яка має образ недопелюшки. Казкова повість розкиває читацькій аудиторії нову й захоплюючу історію про дівчину Алі.

Історія казки сконцентрована на одній думці – кожна розпочата справа має бути завершена. До такого висновку можна дійти лише поглянувши на назву, тому що Недоладія – вигадана країна, де всі не закінчують справи [43, с.87].

Г. Малик, через власний твір наводить читачів на думку, що відповідальне відношення та любов до праці й допомога іншим є дуже важливими навичками для кожного. Також, окрім такої моралі, казка, як будь-яка інша, розповідає про цінність добрих вчинків, та те, що їх потрібно робити завжди, не дивлячись ні на що. Всі разом ці риси вчать дитину тому, що потрібно долати всі труднощі на шляху до своєї мети. Зміст повістєвої казки вчить відрізнити добро і зло, благородство та жорстокість; брати відповідальність за свої вчинки, бути товариським, працьовитим, допомагати іншим, не бути боягузом [43].

З-під пера І. Жиленко вийшло п'ять збірок для дітей, однією з яких стала збірка під назвою «Новорічна історія про двері, яких нема, і про те, як корисно іноді помилятися номером», що була опублікована у 1986 р. Темою казкової повісті є момент ставлення у сім'ї. Основною ідеєю є розповідь про виховання дітей в сім'ї, про нетерпиме ставлення до користолюбству, егоїзму і жорстокості, про перемогу доброти і чуйності над підступними намірами лиходіїв.

Слід одразу ж сказати, що вірші І. Жиленко, за висловом Ю. Лисиці є: «Диво, яке треба пережити, а не пояснити» [37, с.103]. Справа в тому, що поетичний світ творця зображається за принципом несхожості із реальністю; уявний ж світ є спровокованим дійсністю, яку поетеса змінює завдяки образному wypowiedанню себе, точніше завдяки вивільненню себе уявою, мрією, фантазією з реального буття-існування» [37, с.104].

Що стосується «Новорічна історія про двері, яких нема, і про те, як корисно іноді помилятися номером» то тут можна сказати, що твір є концептуальним, в певнім сенсі програмовим; своїм змістом він демонструє спробу сформулювати власне кредо, намалювати свою картину світу і людини в ньому.

І. Жиленко належить до письменників, які вкладають у зміст своїх творів сучасне життя. Поетесі властиві риси щирості та доброти, а також розкутість в поєднанні із музичною виразністю, роздумами з приводу власної поетичної місії. Окрім того з поміж перерахованих основними рисами авторки є сповідування людської доброти як найбільшої цінності у поєднанні із збереженням власного «я» від будь-яких зазіхань. Наведена риса наскрізна, вона присутня у всіх творах авторки [34, с.23].

Змістом твору Жиленко «Новорічна історія про двері, яких нема, і про те, як корисно іноді помилятися номером» є пошук доброти, щастя та естетичної гармонії в роботі, а також на любові та материнстві.

Не менш цікавою та корисною для сучасної підростаючої публіки є творчість В. Рутківського, частину якої можна споглядати у змісті казкової повісті «Бухтик з тихого затону». Так, темою повісті «Бухтик з тихого затону» є дружба школярів. Зміст твору розповідає про дружбу хлопчика Сергійка й дівчинки Олі із дивовижним підводним створінням Бухтиком.

Ідеєю казкової повісті є зображення дитячої дружби між собою та із цікавою істотою, дбайливе ставлення до неї та бажання брати відповідальність один за одного.

Зміст повісті «Бухтик з тихого затону» блискуче вигаданий В. Рутківським, був приреченим на читацьку любов і успіх. Основна увага письменника зосереджена на еволюції одного з персонажів, його здатності привести читача до певних висновків [28, с.23].

Останньою письменницею, чию творчість буде розглянуто в рамках поставленого завдання, є Л. Письменна та її казкова повість під назвою «Там, де живе Синя Ластівка». Повість-казка Л. Письменної була видана у 1986 році.

Темою твору є розповідь про пригоди, які розгортались влітку на морському узбережжі. Письменниця вдається до залучення прототипу Синьої Ластівки, що має ремінісцентну природу, тобто даний образ синього птаха є символом щастя й нездійсненої мрії.

Ідеєю твору Л. Писемної зображення добра, що перемагає антигероя Чорнозуба, шляхом пожертвування власним життям заради інших.

Отже, період початку ХХІ століття вважається часом розвитку літератури в Україні, для якого було створено максимально сприятливі соціокультурні й геополітичні умови, яким передували розбудова способів вираження стильових дефініцій авторів, що забезпечували вагомість літературної казки як жанрової одиниці в сучасному естетичному просторі.

Звернення до творчості та жанровою специфіки мистецького пера Вс. Нестайка, В. Близнець, Г. Малик, І. Жиленко, В. Рутківського та Л. Писемної зумовлене тяжінням їх творчої манери сприйняття та зображення людського буття у поєднанні із узгодженням ідейних, філософських та естетичних поглядів із формою казкової умовності. Письменники своєю творчістю досить віртуозно передають особливості неповторного художнього світу, який досить точно вписується у національно-культурний простір та став об'єктом зацікавлення дітей та юнаків.

Отже, українська дитяча література вже зараз має своїх безперечних класиків: Леся Вороніна, Олександр Гаврош, Галина Малик, Галина Кірпа, Іван Андрусак, список можна продовжувати. У цьому сенсі література живе, розвивається, автори мають своїх зацікавлених та мотивованих читачів та досить високий рівень продажів книг.

2.2. Стыльове розмаїття повістєвої прози у творчості українських письменників

На початку ХХІ століття вітчизняна словесність прагне повернути собі статус словесного мистецтва. Письменників (і читачів) тягне, насамперед, унікальність мовного втілення художньої свідомості сучасності: «буд», «розклад», «візерунок» слова автора, що несе на собі друк його творчої індивідуальності. Іншими словами, на перший план літератури сучасності висувається художня естетика мови, як мови «зовнішньо-внутрішньої», що виражає себе і в системі словесних компонентів, і в «структурному (стильовому) принципі», що цю систему організує [35].

Загальновідомо, що у поетичній мові (мови мистецтва) усі елементи зовнішньої мовної форми виконують не так комунікативну, як автокомунікативну роль, безпосередньо обумовлену підвищеною суб'єктивністю авторської позиції. У найкращих текстах кінця ХХІ століття форма словесного висловлювання особливо підкреслено і виразно спрямовано як на передачу реальності (реальності свідомості насамперед), а й у способи її конструювання, які дозволяють у самій мовній формі відчувати естетично прекрасне. Трансформується уявлення про мистецтво та мову у бік звільнення їх від утилітаризму та підвищення їх самоцінності, наслідком чого є повернення до літературно-мистецької форми. Отже, художній твір, будучи моделлю складного, об'єктивно-суб'єктивного світу, описує його як систему «шарувату», що реалізується насамперед у вигляді різних мовних рівнів. У літературі початку ХХІ століття ця тенденція мовної багат шаровості наочно зростає, що дається взнаки у множинності і строкатості словесного масиву літературно-художньої форми, оповідальної, насамперед [4, с.68].

Прагнучи передати картину світу, зображену сучасною гостроконфліктною свідомістю, літературно-художнє формо-будування активно вбирає в себе і просторіччя, і жаргон, і канцеляризми, і експресіонізми, і власне книжкову лексику, утворюючи своєрідний лексичний колаж, відбиває і перетворює

особливості сучасного лексикону. Наприкінці ХХ століття відбувається, як відомо, радикальне оновлення лексики, її переосмислення та присвоєння нової (іноді діаметрально протилежної) семантики позалітературному слову, архаїзму, англіцизму, арготизму, канцеляризму і т. п. У сучасній прозі виникає цілком очевидне прагнення уникати словесних форм, властивих радянському епосу, і, отже, демонструвати свою незалежність від її мови.

Дистильована мова тоталітарного часу ХХ століття змінилась на лібералізовану та різноформатний мовний карнавал ХХІ століття. Два явища в українській літературній мові останнього періоду видаються вельми певними: це жаргонізація літературної мови та посилення процесу запозичення іншомовних слів, що характеризується процесом розмивання кордонів між підсистемами мови [12].

Головна мета повісті Я. Стельмаха «Найкращий намет» є зображення пригод двох хлопчиків-однокласників, які відпочивають у таборі, де знаходять нових друзів і пізнають цінності справжньої дружби. Твір розкриває актуальну на сьогодні проблематику дитячої дружби, почуття гумору, дитинство, вміння радіти життю, вірність, лідерство у дитячому колективі. За стилем твір вважається пригодницьким.

Зміст твору: діти допомагали підготувати табір до відкриття. Хлопці вирішують налякати дівчат, проте їх зупинив начальник табору. У своїй повісті Стельмах намагався зобразити тонкощі та важливість славлення дружби, яка є найціннішим скарбом у житті.

«Вікентій нерозумний» є ще одним творчим надбанням від автора українських творів для аудиторії читачів різного віку – Я. Стельмаха. Темою казкової повісті «Вікентій нерозумний» є пригоди, яких зазнав піонер Віка [4, с.87]. З приводу стилю, за яким було написано повістеве оповідання, можна сказати, що «Вікентій нерозумний» відноситься до проповіді-повчання.

Повість «Митькозавр із Юрківки, або Химера лісового озера», автором якої є також Я. Стельмах була написана в 1983 році. Розповідь базується на пригодах Сергія і Митька, які трапилися з ними влітку після п'ятого класу.

Основною ідеєю написання даного твору є ушляхення дружби, поваги до бабусі, наполегливості у прагненні подолати будь-які труднощі (Сергій і Митько); засудження хвалькуватості, хитрості, улесливості (Василь Трош) [35].

Також вартою уваги в аспекті виконання завдань дослідження є повість В.с. Нестайка «Таємничий голос за спиною». Рік написання твору – 1990. Цей твір навіть був екранізований. Зміст повісті розповідає про історію з трьох окремих епізодів, кожен з яких пов'язаний з попереднім тільки персонажами.

За сюжетом повість є детективом. Сюжети детективів під авторством В.с. Нестайка побудовані у відповідності до канон детективу. Твори починаються із описання подій, що містять натяк на злочин. Автором вбудовується процес розслідування, яке в свою чергу побудований на трьох питаннях «хто?», «як?», «чому?», що чітко вираженні в тексті. В. Нестайко застосовує прийом «заплутування» й в змісті твору водить читача хибними шляхами. Також, В.с. Нестайко вдається до незвичних прийомів в сюжетній розв'язці детективу для дітей із елементом «action»: це тобто переслідування, стрілянина, озброєне затримання злочинців. Наведені прийоми роблять твір динамічним та захопливим [16, с.26].

Отже, формотворчі процеси та стильові трансформації, характерні для літератури сучасного часу, постають, як ми прагнули показати, тісно пов'язаними зі зміною загального художнього завдання («загального зсуву духовної культури», за словами В. Шкловського) кінця ХХ – початку ХХІ століття. Сам тип сьогоднішньої багатозвучної і рухомої свідомості та її мовного висловлювання визначає ті мовні конструкції, які найбільш адекватно передають образ світу сьогодення.

2.3. Пригодницькі та пригодницько-фантастичні повісті українських письменників для підліткового та юнацького читання

Кожний літературний жанр має низку особливостей, що дозволяють відносити його до тієї чи іншої категорії. У цьому сенсі жанрово-стилістичні особливості пригодницьких та пригодницько-фантастичних творів достатньо легко визначити, адже вони суттєво відрізняються жанром від будь-яких інших. Наприклад, принципова відмінність «чудес» фентезі від їх казкових аналогів полягає у тому, що вони діють системно та відповідають законам природи описуваного світу. Тобто щось надприродне та чарівне не є у цих світах аномалією.

Пригодницька проза, зокрема, пригодницький роман – це «метажанр, тобто такі художні твори, які розповідають про подорожі, про відкриття або про сміливі експерименти науковців, про авантурні або героїчні вчинки, які характеризуються гострою інтригою, заплутаними сюжетними лініями, фантастичними колізіями та напруженою фабулою. Такі твори близькі до авантурного роману та детективу, пов'язані з науковою фантастикою. ХХІ століття ознаменувалось появою цілої низки письменників, чия творчість адресована підліткам: Л. Воронина, О. Гаврош, С. Гридін, О. Дерманський, З. Мензатюк та ін. Більшість наведених письменників стали творцями романів пригодницького контексту. Проте й і такі, хто захоплювався виготовленням саме фантастичних творів, адже за останні роки популярність літературних творів, в яких автор виступає в ролі творця паралельних світів, значно зросла. Так, незважаючи на нещодавнє жанрове оформлення, фантастичне тобто фентезі вже займає один з найважливіших сегментів масової літератури. Це означає, що такі твори не відпускають увагу читачів та дають письменникам величезний простір для творчості [18, с.6].

За творами фентезі знімаються фільми. Водночас нові твори пишуться за мотивами фільмів, існують клуби шанувальників фентезі. При цьому література

фентезі є первинною по відношенню до фентезі як іншим видам культури [32, с.66].

Л. Воронина є авторкою повістей пригоднього та пригодницько-фантастичного характеру під назвою: «Таємне Товариство Боягузів, або Засіб від переляку № 9», «Прибулець з країни Нямликів», «Таємниця Пурпурової планети». Для більш детального осмислення сюжетної лінії та стильових модифікацій творів охарактеризуємо їх по-чергово [18].

Повість «Таємне Товариство Боягузів, або Засіб від переляку № 9» було видано у 2012 р. Повість має пригодницько-фантастичний характер, в якій розповідається про хлопчика Кліма, який був боягузом, який боявся хуліганів та якось одного разу дізнався про Таємне Товариство Боягузів. Вступивши до такого товариства хлопчик дізнався, що Землі загрожують прибульці з космосу, які поширюють вірус страху. Клим потрапляє в пригоди у часі й просторі, щоб врятувати батьків, бабусю, друзів та увесь світ [50].

Повість «Прибулець з країни Нямликів» від авторки Л. Ворониної носить також пригодницький характер. Ідея сюжету твору є розкриття таємниць, злочинів. В цілому можна сказати, що всі три повісті більш менш носять однакові риси у змісті. Переважна більшість творить у назві фіксують слово «таємниця». Головними героями є сучасні підлітки, наділені характерними рисами: допитливістю, непосидючістю, спостережливістю.

Цікаві твори були видані під авторством З. Мензатюк. Письменниця є творцем пригодницьких та пригодницько-фантастичних творів, виданих переважно для дитячої та юнацької аудиторії. Так, З. Мензатюк наснажує твори позитивними емоціями, а гармонія й рівновага світу авторкою досягнута за рахунок особливої позиції, яка фокусується над ідеєю утворення досконалого світу, у якому немає місця силам зла, заздрощам, байдужості, а цінуються такі риси, як краса, добро, любов до ближнього [18, с.63].

Твір «Таємниця козацької шаблі» є цікавою повістю, герої якої шукали втрачену шаблю-реліквію, цінну річ, але вони і не підозрювали, що вже мали певні багатства: гордість за своїх предків, пошану до історичного минулого,

любов до України. Відповідно до сюжетної лінії твір має характер пригодницького детективу. Головною ідеєю, що транслюється до читачів повісті є утвердження значення історичної пам'яті для сучасної людини; повага до пам'яток історії та культури; формування національної свідомості, патріотичних почуттів.

На сторінках збірки З. Мензатюк – сучасний урбаністичний простір – адміністративний, економічний, науковий і культурно-освітній центр України. Письменниця акцентує увагу на національному колориті України, звертає увагу на риси національної української культури [50].

Можна сказати, що атмосфера дива багатьох казок, своєрідність часопросторових координат, літературно-казкові образи, які мають виразний зміст, створюють надреальнісну ситуацію.

Отже, сучасна пригодницька проза для дітей та юнацтва має своєрідні особливості у розвитку жанрового напрямку. З жанрово-тематичним різновидом прози поєднується пригодницький сюжет: фантастичним, детективним, історичним. У чистому вигляді творів конкретних жанрів немає. Зазвичай, це змішування жанрів.

За допомогою розвинення жанрових форм та їх модифікацію, авторами створюються нового роду види, це й серіал для підлітків романтичного характеру, твори пригодницько-фантастичного, пригодницько-детективного контексту (повісті Л. Вороніної, А. Кокотюхи). Частіше всього письменники обирають повістеву прозу, оскільки даний вид твору має найбільш прийнятний обсяг для сприйняття підлітками й дозволяє охопити події за однією-двома сюжетними лініями та невеликою кількістю персонажів.

Висновки до розділу 2

Письменництво кінця ХХ початку ХХІ століття характеризує себе як сучасне через призму самобутності та оригінальності, шляхом вираження надзвичайного протиріччя між високим рівнем розвитку техніки і технології і вкрай низьким рівнем розвитку людської індивідуальності.

Новітню українську літературу творять літературні митці нової генерації, такі як: Ю. Андрухович, О. Ірванець, Ю. Іздрик, О. Забушко, М. Рябчук, Ю. Покальчук, К. Молкалець, Н. Білоцерківська, В. Шкляр, Є. Кононенко, А. Курков, І. Малкович, Б. Жолдак, С. Жадан, О. Бараболіна, О. Химед, Л. Дереш, Н. Мілевська, А. Кукушкіна, Ю. Іздрик, Л. Подрв'янський, А.Чех, Е. Соя, П. Коробчук, В. Дикобраз, О.Чупа, К. Бакушан, А.Полежака, Л. Костенко, Л.Дашвар, І. Роздобудько, Ю. Винничук та інші.

Письменники, які розкрили себе в умовах відродження української державності в своїх творах крокують творчими стежками авторів попередніх часів, на кшталт: І. Франко, М. Коцюбинського, Л. Костенко, Т. Шевченка, Л. Українки, М. Лисенка, В. Стефаника та багатьох інших, виражаючи свою іронію та не вдоволення владою української держави.

Порівнюючи часи життя перелічених легенд письменництва – сучасний світ є досить скупим на риси глибокої патріотичності та вольової позиції. Сучасний український народ, хоча і має прояви глибокої письменницького життя, але ця сторона культури зовсім не користується підтримкою з боку держави. Як і в часи життя Т. Шевченка або Леся Українки, так і сьогодні справжня громадянська позиція є не бажаною для верхівки державного соціуму.

Початок ХХІ століття є періодом ознаменування дитячої літератури новими письменницькими іменами. Прогалину, яка виникла у створенні науково-пізнавальної, пригодницької, історичної, урбанізованої літератури для дітей, намагаються заповнити письменники початку ХХІ століття, зокрема: Н.Гербіш, В. Рутківський, О. Гаврош, О. Луцевська, Вс. Нестайко, В.

Близнець, Г. Малик, І. Жиленко, Л. Письменна. Так, першим було розглянуто творчість Вс. Нестайко шляхом опрацювання книги «Країна сонячних зайчиків», яка стала витвором із неповторним часово-просторовим континумом, в якому було поєднано міфо-поетичний простір українства та обшир індивідуального досвіду автора. Твір розповідає про боротьбу Добра та Зла, світла і темряві у світі та в душі людини.

Розглянуто твір Вс. Нестайко – «Незвичайні пригоди в лісовій школі». В повістевій прозі розповідалось про веселих, життєрадісних учнів музичної лісової школи та про неймовірні пригоди, які чекають на друзів.

Наступною для літературознавчого аналізу стала казка «Чарівні окуляри». За жанром твір є правдиво-фантастичною повістю, яка відкриває неосяжний світ веселих казкових пригод двох хлопчаків у шаленому ритмі сучасного життя.

Наступною було розглянуто повість-казку В. Близнеця «Земля світлячків». Автор підкреслює, що прозаїк вдався «до тонкого психологічного аналізу, поєднання реального з фантастичним, віддаючи перевагу точним деталям, що маскували моралізаторство та дидактичність».

Г. Малик стала наступною авторкою україномовних повістєвих казок – це «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії». Повість носить повчальний характер й привчає дітей бути кмітливими й вірити в себе.

Не обійшлося без аналізу окремих творчих доробків В. Рутківського, частину яких можна споглядати у змісті казкової повісті «Бухтик з тихого затону». Зміст казкової повісті був приреченим на читацьку любов і успіх. Основна увага письменника зосереджена на еволюції одного з персонажів, його здатності привести читача до певних висновків.

Повість-казка Л. Письменної «Там, де живе Синя Ластівка» була видана у 1986 році; зміст твору розповідав про пригоди, які розгортались влітку на морському узбережжі, куди приїхав погостювати до бабусі хлопчик Андрійко.

XXI століття ознаменувалось появою цілої низки письменників, чия творчість була направлена на створення пригодницьких творів, це: Л. Воронина, О. Гаврош, С. Гридін, О. Дерманський, З. Мензатюк та ін. Так,

Л. Воронина є авторкою повістей пригоднього та пригодницько-фантастичного характеру.

Ще однією представницею авторства пригодницьких та пригодницько-фантастичних творів для дітей та юнацтва в рамках ХХІ століття є З. Мензатюк. Письменниця наснажує свої твори позитивними емоціями, а гармонія й рівновага художнього світу у своїх творах авторкою досягнута завдяки особливій письменницькій позиції. Відповідно до сюжетної лінії твір має характер пригодницького детективу.

«Дике літо в Криму» – ще одна повість від письменниці З. Мензатюк. Гостросюжетна повість про літні канікули на кримському узбережжі, про дружбу київської школярки. Сучасна пригодницька проза для дітей має свої особливості у жанровому плані.

Отже, звернення до творчості та жанровою специфіки мистецького пера Вс. Нестайка, В. Близнець, Г. Малик, І. Жиленко, В. Рутківського та Л. Письменної та ін. зумовлене тяжінням їх творчої манери сприйняття та зображення людського буття у поєднанні із узгодженням ідейних, філософських та естетичних поглядів із формою казкової умовності. Письменники своєю творчістю досить віртуозно передають особливості неповторного художнього світу, який досить точно вписується у національно-культурний простір та стає об'єктом зацікавлення дітей та юнаків.

РОЗДІЛ 3

ДИДАКТИЧНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПОВІСТЕВОЇ ПРОЗИ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ (НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.).

3.1. Аналіз програм, методичної та довідкової літератури, підручників з української літератури

Володіння читацькою компетенцією є знання в напрямку головних етапів літературного процесу та явищ, які відбувались у ньому; це володіння інформацією з приводу життєвих й творчих фактів відомих митців українського слова, навички по здійсненню аналізу й інтерпретації художнього твору із урахуванням художніх ознак, осмислення авторської позиції, а також засобів її вираження; застосування набутих теоретичних знань з літератури під час роботи над текстом твору, а також наявність креативних здібностей щодо створення усних і письмових творчих робіт та вміння усвідомлено використовувати здобуті на уроках української літератури знання й сформовані вміння у нових навчальних та життєвих ситуаціях [52, с.114].

XX століття позначилось посиленням інтересу з боку держави щодо проблем організації шкільної літературної освіти, не обходячи й процес підручникотворення. Головним здобутком нової української освіти був розвиток її, базуючись на засадах народності, гуманізму й патріотизму. Слід зазначити, що в цей період було започатковано вивчення української літератури, як окремого навчального предмету.

Проведемо аналіз підручників з української літератури різних вікових категорій, за якими відбувається навчання у школі. Так, першим розглянемо підручник з «Української літератури 5 клас», автором якого є О. Авраменко. Навчальний посібник «є комплексним засобом для вивчення української літератури учнями 5 класу. Книга містить розділи, які присвячені різним етапам

розвитку української літератури, починаючи від народної поезії і закінчуючи сучасними творами.

Підручник українська література для 5 класу О. Авраменка розвиває учнів у навичках читання та сприймання інформації, творчості та спілкування. Урок має чітку структуру, включаючи вправи спостереження, правила та їх пояснення, усні та письмові вправи, тестові завдання та творчі вправи. За допомогою цього підручника учні можуть навчитися правильно добирати та наголошувати слова, що допоможе їм успішно спілкуватися в колективі та родині, з друзями. Вивчення української літератури допоможе учням стати грамотними громадянами нашої Батьківщини.

Посібник містить багато ілюстрацій та схем, що допоможуть візуально зрозуміти матеріал. Видання підготовлено у відповідності до Модельної навчальної програми «Українська література. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти. Посібник вміщує матеріали біографічного змісту про письменників, довідки з теорії літератури, художні твори. До методичного апарату навчального посібника входять завдання різнорівневого характеру, спрямовані на урахування вікових особливостей учнів п'ятих класів. Серед письменників, чиї твори наводяться для вивчення є: Т. Шевченко, М. Рильський, Є. Гуцало, І. Нечуй-Левицький, О. Олесь, В. Винниченко, Г. Тютюник, Вс. Нестайко, Г. Малик, А. Багряна, Д. Красицький.

Підручник має достатній рівень жанрової різноманітності творів та охоплює змістові лінії програми української літератури. Крім того, підручник містить тексти з високим виховним потенціалом, які допомагають формувати у дітей моральні, естетичні та культурні цінності.

Негативними сторонами підручника є [67, с.32]:

1. В підручнику не вистачає методичних рекомендацій щодо роботи з текстом та виконання завдань.
2. В підручнику недостатня кількість практичних завдань та навчальних вправ, що може ускладнити процес засвоєння матеріалу.

Учні 6 класу навчають українську мову за підручником «Українська література 6 клас», автором якого є О. Авраменко в 2023 р. Структура книги складається із чотирьох частин [74, с.150].

В якості художніх творів вивчаються твори: Т. Шевченка, М. Вороного, Леся Українки, В. Винниченка, І. Жиленко, О. Іваненко, Е. Андрієвської, Вс.Нестайко, Я. Стельмаха, Л. Воронина, Л. Глібова, С. Руданського, П. Глазового,

Зміст даного підручника є традиційним й має наступний вигляд [84]:

- а) інформація про історію літератури;
- б) твори для самостійного ознайомлення;
- в) диференційовані завдання;
- г) завдання та питання, які містять узагальнюючий характер;
- д) твори сучасників, які живуть в Україні та за її межами.

Досить цікавий вигляд має підручник «Українська література для 7-го класу», автором якого став Л. Коваленко. Тексти художніх творів, що входять до змісту підручників мають високий рівень художньої цінності, викликають високий інтерес, при цьому не гублячи суспільного впливу. Твори цілком відповідають віковим особливостям та розумовому розвитку семикласників.

Підручник з української літератури для учнів 7-го класу досить легко читається; його зміст поділено на сектори, це твори, які увійшли до частини «Із пісенних скарбів», «Про минулі часи», «Ти знаєш, що ти людина» та «Ми – українці». Матеріал повністю є доступним до розуміння учнями. Своїм змістом, тематичним викладенням й ідейною спрямованістю вони близькі до творів, які вивчаються за програмою [82, с.36].

Навчальною книгою «нового покоління» є підручник з української літератури для учнів 8-го класу, виданий 2016 року (автор – О. Борзенко, О. Лобусова). Підручник складається із трьох частин та вступного слова. Авторами використовується довідковий й біографічний матеріали, наприклад пам'ятки. Замість детального аналізу художнього тексту вміщені вступні статті,

за допомогою яких самостійна робота учнів може бути спрямована на вивчення кожного твору окремо [72, с.15].

Цікавим прикладом якісної та сучасної книги з української літератури є підручник «Українська література» для учнів 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів, видана під авторством О. Слоньовської в 2017 р. Так, структура навчального підручника побудована із використанням дидактичних принципів системності, а також доступності навчання, із врахуванням вікових психологічних характеристик учнів, які забезпечує формування ґрунтовних предметних знань. Так, у рубриках «Діалог із текстом», «Діалоги текстів» та «Мистецькі діалоги» досить професійно-підібрані різнорівневі запитання і завдання для виявлення рівня сформованості читацької компетентності учнів-дев'ятикласників [73].

Із врахуванням про повну відповідальність підручника чинній навчальній програмі, в ньому наведено для текстуального вивчення творчість 18 митців, із них тільки п'ятеро є представницями жіночої статі, зокрема творчість М. Чурай, вірш «Чадра Марусі Богуславки», Л. Костенко (позапрограмовий твір, додатково введений авторкою підручника), поезія Лесі Українки та Г. Кирпи, повість «Шпага Славка Беркути» Н. Бічуї. Таке наповнення навчальної програми вказує на прояв андроцентризму та пролонгацію стереотипу про те, що художня творчість - це прерогатива чоловіків.

Як зазначається Педагогічною Конституцією Європи, забезпечення середовища навчання, сприяє формуванню багатого духовного світу дитини й залежить від механізмів й способів донесення змісту освіти до учнів, сукупності процедур, засобів вирішення педагогічних завдань, які реалізуються за конкретним алгоритмом.

Добір творів української літератури для вивчення на шкільних уроках завжди вирішувалося зусиллями літературознавців та педагогів. В таких підручниках перевага здебільшого надається творам видатних класиків давньої й новітньої літератури [80].

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє прийти до такої думки, що створення умов для розвитку учня, який вміє навчатися, сприяє розвитку всіх компонентів навчальної діяльності, а це у свою чергу сприяє розвитку саморегуляції діяльності та допомагає школярам не лише ставати об'єктами педагогічних, виховних впливів вчителів та батьків, але й, головним чином, суб'єктами процесу навчання та виховання.

Добір творів з літератури для вивчення на шкільних уроках завжди вирішувалося зусиллями літературознавців та педагогів. В таких підручниках перевага здебільшого надається творам видатних класиків давньої й новітньої літератури, а підходи до їх вивчення іноді не завжди сприяють стимулюванню для самостійного мислення.

Сучасна молодь демонструє підвищену увагу до інформаційно-комп'ютерних технологій та інтернету й зовсім не цікавиться інформацією, яку містять книжки. Сучасні гаджети у поєднанні із швидкісним інтернетом надають можливість користувачам отримувати всю бажану інформацію у вигляді не лише статей та інших друкованих матеріалів, а й шляхом аудіо та відеозаписів, чого не скажеш про книгу. Проте й це не є стимулом до розширення читацького кругозору серед учнів. Підростаюче покоління є досить примхливим читачем, тому на сьогодні стає надзвичайно актуальним пошук заворожуючих книг, які спроможні перенести читача в інший світ, де можливості не мають меж; твір має створювати можливість подорожувати у часі та просторі, знайомитися з різними персонажами та вчити важливі життєві уроки.

3.2. Психолого-педагогічні передумови сприймання підлітками повістєвої прози

Найскладнішим віком дитини є вік середньої школи, адже це є період переходу дитинства в юність. Даний віковий проміжок дитячого дозрівання має назву «підлітковий вік», якого характеризують глибока перебудова всього організму та загальне піднесення життєдіяльності.

Тема підліткового віку у віковій педагогіці та психології займає особливе місце. Психологічна література не містить чіткого визначення меж віку підліткового розвитку. Дослідники в області психології визначають вік підліткового розвитку не однаково та загалом охоплюють періоди від 10 до 16 років, зокрема це стосується Е. Торндайк, Дж. Гілфорд, Г. Гарднер, Дж. Майєр, П. Селовей, Д. Гоулман, Д. Карузо та ін.). Традиційно підлітковий вік асоціюють із навчанням дітей у середній ланці школи. Це діти віком від 10-11 до 14-15 років [87].

А. Богуш та А. Іваненко зазначають, що кордон, який розділяє молодший шкільний та підлітковий вік розмитий, недовизначений і в точну цифру досі не укладається. Так, одні вчені розглядають цей віковий інтервал як завершення дитинства і приписують 10-12-річним ті ж риси, що й 8-10-річним; інші бачать у цьому віковому інтервалі всі зачатки юнацтва і розглядають його у розділі «Психологія підлітків». Однак 10-12-річні школярі якісно перевершують 6-7-річних у вмінні застосовувати ефективні мнемонічні стратегії та в умінні давати абстрактні визначення слів. У цьому ж віці діти виявляють металінгвістичні вміння в аналізі мовних метафор, а в усних та письмових оповіданнях та переказах дітей набагато більша увага приділяється опису думок та почуттів дійових осіб. Ці рефлексивні досягнення у розвитку когнітивних функцій визначають появу нового рівня мовного спілкування: значні галузі особистого досвіду можуть стати предметом комунікації, емоційно-мисленневою подією, розділеною з іншою людиною. Новий рівень спілкування, предметом якого є елементи рефлексивного особистого досвіду, може бути тим інтерпсихічним

простором, у якому починають розгортатися нові - власне підліткові - процеси розвитку [80, с.32].

Розглянемо розумові якості дитини-підлітка, тобто дитини середнього шкільного віку більш детально. Так, вік середньої школи характеризує дитину як таку, яка володіє певними особливостями уваги, зокрема специфічною вибірковістю, тобто коли дитина надає перевагу в обиранні цікавих для неї занять. Також дитині віку середньої школи властива швидка збудливість та інтерес до яскравого, що є причиною мимовільного перемикання уваги. У таких ситуаціях виправданим є організування навчально-виховного процесу, де у дитини не залишатиметься ні часу, ні бажання відволікатися на інші справи.

Найвищі психічні процеси. У дитини віку середньої школи традиційно виражено вибіркове ставлення до навчання. Одна з характерних рис сучасного школяра – це потреба в знаннях, значимих для життєвого успіху.

Сприйняття у дитини віку середньої школи характеризується цілеспрямованістю. Удосконалюється та розвивається вміння перемикати та розподіляти увагу. Це позначається на зростанні вмінні одночасно і слухати вчителя, і конспектувати бесіди-лекції, стежачи при цьому за формою та змістом своїх відповідей.

Пам'ять активно розвивається, досягаючи швидкого рівня, коли дитина переходить до переважного користування цим видом діяльності, у тому числі опосередкованою та довільною пам'яттю. У дитини віку середньої школи процес запам'ятовування, більшою мірою, зводиться до мислення, створення всередині пам'яті матеріалу логічних відносин, і тут пригадування – це відновлення по цих відносинах матеріалу, що запам'ятовується.

Мислення. У характері розумової роботи дитини віку середньої школи відбуваються суттєві зміни. У цьому віці навчання є провідною діяльністю. Великим змістом наповнюються учня уроки-лекції, написання доповідей і рефератів, виконання практичних робіт. Формуються загальні інтелектуальні особливості, зокрема теоретичне понятійне мислення. Все це відбувається за

рахунок удосконалення засвоєних понять, вміння ними користуватися, розмірковувати абстрактно та логічно.

Мислення – це активна цілеспрямована діяльність, під час якої проводиться трансформація наявної та інформації, що надходить – аналіз і синтез. Тут аналіз – це виділення в об'єкті його, що вивчається властивостей, відносин, зв'язків, сторін, елементів тощо, це розкладання його різні частини [74, с.87].

Синтез – це об'єднання різноманітних елементів у єдине ціле. Аналіз та синтез взаємопов'язані завжди. Їхня нерозривна єдність вже в пізнавальному процесі порівняння чітко простежується. Будь-яке порівняння предметів починається із співвіднесення їх один з одним, зі зіставленням, тобто починається процес синтезу. Вчасно цього акту синтезу проводиться аналіз порівнюваних подій, предметів, явищ тощо, тобто виділення подібності і відмінностей. Іншими словами, порівняння призводить до узагальнення.

Продуктивне та репродуктивне мислення. У будь-якому мисленні містяться пошуки нового, самостійне просування до нового узагальнення, чому будь-яке мислення завжди буде тією чи іншою мірою продуктивним і творчим. Воно, залежно від новизни продукту, що отримується при мисленні, поділяється на продуктивне і репродуктивне [18]:

- продуктивне мислення – відрізняється високою новизною свого продукту, особливостями процесу одержання цього продукту та його впливом на розумовий розвиток. У дитини віку середньої школи продуктивне мислення дає самостійність для вирішення нових, для їх віку проблем, швидкий темп і глибину засвоєння знань, широту перенесення цих знань у нові умови;

- репродуктивне мислення має меншу продуктивність, але роль його не менш важлива. На його основі відбувається вирішення завдань зі знайомої підлітка, структури. Воно допомагає розуміти новий матеріал, застосовувати на практиці нові знання, якщо не потрібно при цьому їх суттєво перетворювати.

У репродуктивного мислення можливості визначені наявними знаннями. Основною ознакою продуктивних актів мислення виступає можливість

отримання нового знання прямо у самому процесі, то є не запозиченням ззовні, а спонтанно.

Особливості розвитку вищих функцій психіки у дітей віку середньої школи – це потенційно можливий рівень, або верхня планка (зазвичай в інтелектуальному розвитку). Для досягнення цього рівня потрібно, щоб підліток вивчав як гуманітарні, так і природничо-математичні дисципліни. Винятково висока в цьому процесі роль точних наук.

Завдання з параметрами – це ціла серія схожих завдань, які відповідають різноманітним числовим значенням заданого параметра. Додавання лише одного параметра робить завдання набагато складнішим, тому що його розмірність зростає, проявляється «глибина». Для її вирішення потрібні цілісне уявлення про ситуацію завдання, специфічний системний підхід. Наприклад, щоб розв'язати рівняння з параметрами, потрібне вміння здійснювати розгалужені логічні побудови. Одночасно з цим треба послідовно і чітко стежити за збереженням у розв'язуваних рівнянь рівносильності, з урахуванням області визначення виразів, що входять до них. При вирішенні таких завдань використання стандартних способів часто призводить до необхідності використання занадто громіздких обчислень, і це дуже ускладнює вирішення завдання. Подібна ситуація завжди допомагає зростанню нових творчих пошуків інших видів рішень, їх вивчення, яке спрямоване на пошук найправильнішого, оптимального та красивого способу у вирішенні задачі [71, с.42].

Учні віку середньої школи на відміну молодших школярів не задовольняються зовнішнім сприйняттям предметів і явищ, що вивчаються, а прагнуть зрозуміти їх сутність, існуючі в них причинно-наслідкові зв'язки. У них розвивається абстрактне (понятійне) мислення та логічна пам'ять. Тому дуже важливо звертати увагу на надання процесу навчання проблемного характеру, вчити підлітків самим знаходити та формулювати проблеми, виробляти у них аналітичні вміння, здатність до теоретичних узагальнень.

У учнів віку середньої школи помітно удосконалюється мислення. Розвиток відбувається у плані поступового переходу від переважання наочно-образного мислення (у молодших школярів) до переважання абстрактного мислення у поняттях (у старших підлітків). Зміст і логіка предметів, що вивчаються в школі, формує і розвиває у школярів здатність активно, самостійно мислити, розмірковувати, порівнювати, робити глибокі узагальнення висновків. У процесі навчання підліток набуває здатності до складного аналітико-синтетичного сприйняття предметів та явищ. Наростає вміння організовувати та контролювати свою увагу, пам'ять, керувати ними.

Характер засвоєння знань вимагає опори на здатність самостійно мислити, порівнювати, робити узагальнення та висновки. Підлітки відчують велике емоційне задоволення дослідницької діяльності. Їм подобається мислити, робити самостійні відкриття [61, с.36].

У середніх класах школи пред'являються вищі вимоги до довільності поведінки, вмінню виконувати свідомо поставлені мети, здійснювати з їхньої основи саморегуляцію поведінки. Найчастіше навчальні проблеми дітей у середній школі викликаються саме недостатнім рівнем їхнього розвитку.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє прийти до такої думки, що створення умов для розвитку учня, що вміє навчатися, сприяє розвитку всіх компонентів навчальної діяльності, а це у свою чергу сприяє розвитку саморегуляції діяльності та допомагає школярам стає не лише об'єктами педагогічних, виховних впливів вчителів та батьків, проте, головним чином – суб'єктами процесу навчання та виховання.

Описані вікові особливості особистості віку середньої школи є основним фактором, який має бути прийнятий до уваги педагога. Враховуючи основні психологічні новоутворення дитини віку середньої школи, вчитель зобов'язаний також враховувати особливості проведення уроків на даному етапі та будувати навчальний процес згідно з формулою успішного навчання: викладання предмету має будуватися на розумінні сутності навчання предмету як процесу взаємодії вчителя та учнів, що залучає до себе співучасть,

співпереживання, спільну захопленість комунікаційно-пізнавальною діяльністю. Такі умови сприяють особистісно-орієнтованій спрямованості навчання та допомагають учню стати активним учасником навчального процесу [71].

Важливим для формування читацької мотивації є облік інтересів сучасної молоді: «Для сучасних учнів характерно зниження інтересу до книг, котрі захоплювали читачів 15-20 років тому. Їм подобається читати «про себе» та про ситуації, в яких вони можуть виявитися, тому потрібне постійне обговорення читацького досвіду з учнями» [71, с.47].

Книга, яка зуміє викликати емоції, ввести учня за межі звичайності, спонукати його думати та розмірковувати, розкривати нові світи, культури та ідеї, або допомагати розуміти та співчувати іншим людям є безцінним джерелом для навчання, розваги, інтелектуального збагачення та самовдосконалення. Адже для молоді людини саме актуальні питання самовизначення, пошуку свого місця в реальності, що стрімко змінюється, переосмислюється перспективами розвитку майбутнього суспільства. Одним із жанрів, що пропонує відповідь на ці питання, є повістєва проза.

Повістєва проза, як твір є передумовою для індивідуального відтворення і творчості, для багатоваріантності інтерпретації». Для того, щоб підлітки адекватно зрозуміли ціннісний потенціал такого твору, він має викликати у них зацікавлення, прагнення прочитати, емоційні відгуки.

З точки зору І. Васильківського: «Постійне звернення до емоційної сфери є головною засадою розвинення учнівської особистості. Для сприяння на реалізування творчого учнівського потенціалу, доросла людина повинна м сприяти його емоційному самовираженню. Для цього слід створювати умови, в яких учень проживає, усвідомлює та висловлює різні емоційні стани, систематично звертатися до власних емоційних переживань» [71, с.48].

А думку М. Бахтіна: «Сприйняття підлітками художньої літератури відбувається в процесі «діалогу» [6, с.18]. Схожої думки тримається й У. Баран, який вважає, що школярі найбільш повно та всебічно сприймають зміст літературного твору засобом своєрідної комунікації [2, с.9]. Про її особливості

можна говорити з урахуванням орієнтації на особливу читацьку підліткову групу, яка виокремлюється серед читачів перехідного типу – між дітьми та юнацтвом. З одного боку, спостерігається включеність до дитячої читацької групи, в якій – свої особливості комунікації [13].

В процесі вивчення повістєвої прози підлітки знайомляться з більшим об'ємом їх видів. Найвагомішою особливістю повістєвої прози є транслювання події у вигляді окремого багатогранного буття, що відображається шляхом ети, шляхів, способів роботи над творами. В якому б класі не проводився аналіз, учнівська увага в будь якому випадку буде концентруватись на тих складових твору, які є суттєвими нього. Зазвичай до таких складових відносяться тема, проблематика, сюжет, образи героїв, обличчя автора.

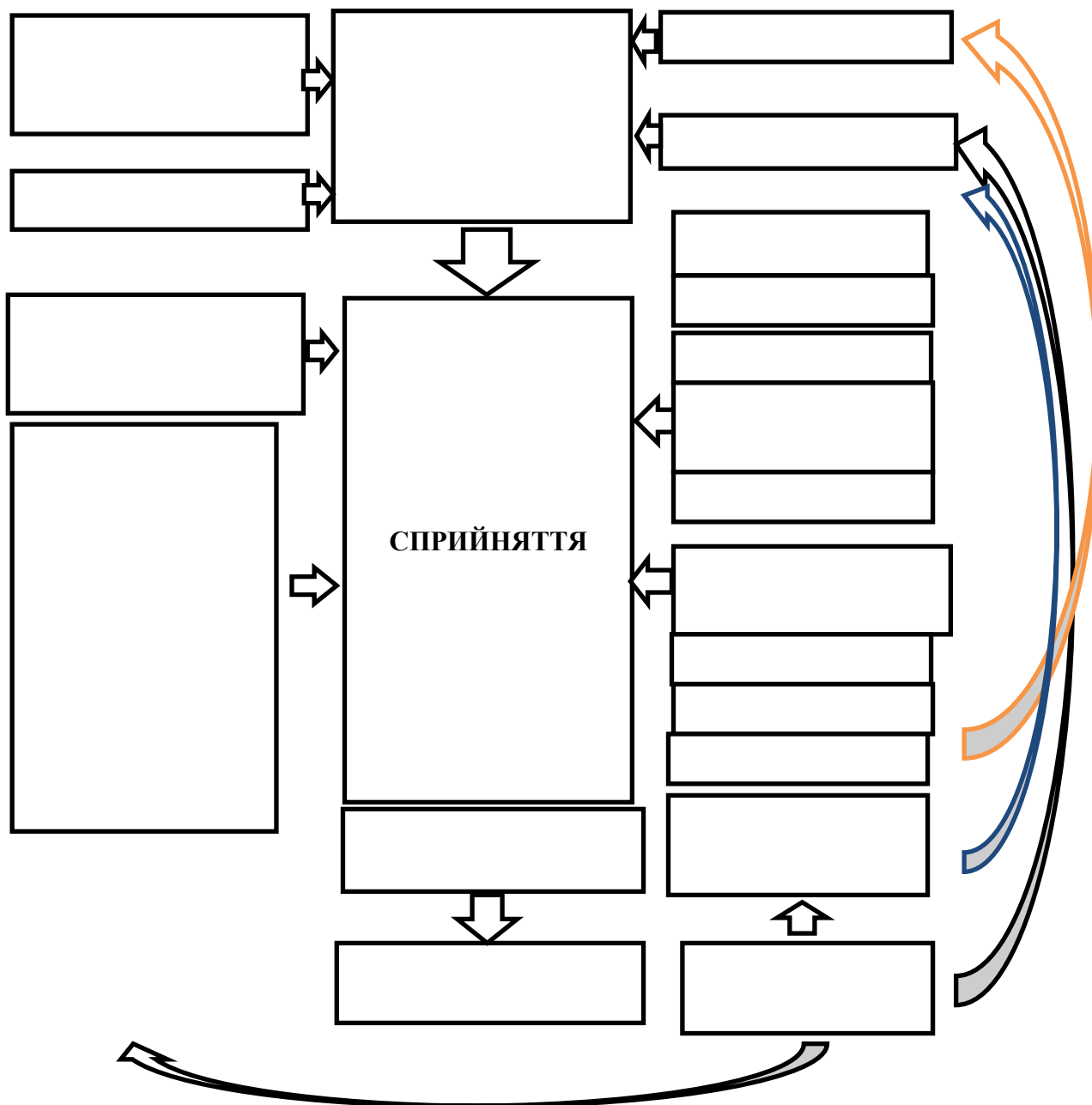

Рис. 3.1. Модель сприйняття повістєвої прози

Джерело: складено на основі: [16]

Так, під час опрацювання сюжету учнями, вони усвідомлюють відображені у творі життєві події; через образи героїв твору учні усвідомлюють різноманітність характерів та типів людей, а у випадку аналізу авторського образу, його індивідуальності, учні порівнюють їх творчість із змістом самої художньої композиції, її стилю, характеру відбору матеріалу і т.п.

Наведемо модель сприйняття повістєвої прози на рис. 3.1, яку доцільно використовувати для аналізу та показу наочності чинників, що впливають на сприймання.

Як ми бачимо з моделі (рис. 3.1), процес сприймання є циклічним і від систематичності роботи над сприйманням поетичної прози - обґрунтованому підборі методів роботи над ним та порядку їх застосування - залежить рівень розвитку умінь сприймання твору.

Таким чином виділимо найбільш популярні до використання психолого-особистісні фактори, які є ключовими у процесі сприйняття учнем художнього твору:

- індивідуальний тип пізнання світу, тобто коли сприймання навколишнього світу відбувається шляхом використання домінантних типів аналізаторів;
- життєвий досвід, тобто за допомогою вікових особливостей;
- за умов сформованості мислення та уяви;
- за умов здатності до співпереживання, емоційності;
- за рахунок здатності до образної конкретизації і образного узагальнення.

3.3. Методичні рекомендації щодо вивчення повістєвої прози для дітей та юнацтва кінця XX – початку XXI ст. в освітньому процесі основної школи

В рамках дослідження було прийнято рішення провести опитування учнів 6-х класу Глухівської ЗОШ №1 Глухівської міської ради Сумської області. Респондентам було надано по анкеті. Результати опитування наведено у додатку А.

Згідно із результатами першого питання проведеного опитування, зміст якого там такий вигляд: «Чи мають діти підліткового віку вивчати казки на уроках української літератури», опитувані майже однотайно відповіли на питання позитивною відповіддю. Вчителі пояснили, що учням середнього шкільного віку є корисним читання повістей, романів, казок сучасних письменників, які представлені у підручниках.

Наступне, друге питання, в анкеті було викладено так: «Яка користь від вивчення казок, оповідань, романів та повістей, які представлені у змісті сучасних підручників з української літератури?». Відповідь вчителів була більш менш схожа у такому контексті, що сучасні твори, які містяться в підручниках мають повчальний зміст; вони вчать учнів дружити, спілкуватись, чесно поводитись, бути кмітливими, відповідальними, поважати дорослих, а також бути сміливими. В рамках сьогоденного жорстокого часу такі риси набувають неабиякої актуальності.

На третє питання, щодо труднощів, які виникають в учнів під час вивчення казок чи повістей, представлених у підручниках з української літератури, учні відповіли, що особливих проблем у цьому питанні не виникає. Казка, є таким видом твору, який є достатньо простим та доступним до сприйняття учня.

На четверте питання: «Чи є схожість між вчинками головних героїв оповідань, які читають учні та їх вчинками? – діти здебільшого відповіли, що вбачають досить багато схожих моментів у подіях, вчинках та наслідках, які відбуваються у текстах творів, які вивчаються та у реальному житті.

П'яте питання анкети було сформовано так: «Яку пораду б дав учень сучасному письменнику?». На це питання більшість учнів відповіли, що бажають читати повісті із залученням героїв сучасного життя. Такі повісті стануть цікавими й набудуть більшої актуальності.

Підсумовуючи отримані відповіді від опитаних учнів 6-го класу та проведення дослідження рівня сформованості умінь та навичок учнів 6-го класу Глухівської ЗОШ №1 Глухівської міської ради Сумської області було сформовано висновок про те, що більшість дітей мають низький та середній рівень засвоєння змісту літературних казок. Діти вбачають необхідність вивчати повістеву прозу, але це мають бути художні твори відповідного підліткового віку, адже вони розвивають кругозір відповідно до періоду їх розвитку, а також вчать дітей засвоїти навички із дорослих сфер життя (астрономії, медицини, анатомії і т.д.).

У ході аналізу психолого-педагогічної літератури було зроблено висновок, що створення умов для розвитку учня, що вміє навчатися, сприяє розвитку всіх компонентів навчальної діяльності, а це у свою чергу сприяє розвитку саморегуляції діяльності та допомагає школярам стає не лише об'єктами педагогічних, виховних впливів вчителів та батьків, проте, головним чином – суб'єктами процесу навчання та виховання.

Зазначені факти стали відправним пунктом у розробці методичних рекомендацій, призначенням яких буде формування сучасних методичних підходів до вивчення повістєвої прози серед дітей та юнацтва.

Ми вважаємо за доцільне вивчення пригодницької літератури починати із з'ясування життєвого досвіду учнів із зазначеного питання. Так, під час проведення в 6 класі уроку позакласного читання «Вс. Нестайко «Тореадори з Васюківки». Пригодницький захоплюючий сюжет твору» (Додаток В) на етапі актуалізації опорних знань пропонуємо використати *метод бесіди*. Наводимо орієнтовні *запитання*:

- Чи траплялися з вами цікаві пригоди? Чи можна за ними написати художній твір?

- Чи подобається вам пригодницька література? Чим саме?

- З якими творами цього жанру ви ознайомлені?

- Назвіть «письменників – пригодників» світової літератури, творчість яких ви вже вивчали?

- Що вирізняє пригодницьку літературу з-поміж іншої?

Такий підхід дасть можливість краще усвідомити шестикласникам про що йтиме мова на уроці.

Незважаючи на те, що шестикласники уже вважають себе дорослими, їм цікаві різноманітні ігри та змагання, тому ми пропонуємо використати на уроці елементи змагання між хлопцями та дівчатами. На етапі перевірки домашнього завдання варто провести *гру* «Хто швидше?». Це перевірить рівень знань учнів. Ми пропонуємо різнопланові запитання, що стосуються біографії письменника та сюжету художнього твору:

1. До якого жанру відноситься твір «Тореадори з Васюківки?» (Пригодницька повість).

2. Де проживав Вс. Нестайко? (У Києві).

3. Яке справжнє ім'я Яви? (Ваня).

4. Як називали в класі Вс. Нестайка? (Рудий африканський їжачок).

5. Що означає слово «Котрибуція»? (Кличка корови).

6. Де герої повість хотіли збудувати метро? (Під свинарником).

7. Що називається повістю? (Повість – це епічний жанр літератури, розповідний художній твір, у якому досить широко змальовано життя одного чи кількох героїв протягом досить тривалого або важливого за подіями часу).

8. Пригодницький твір – це ... (це твір сюжет якого наповнений багатьма пригодами і незначними подіями).

На наступному етапі актуалізація опорних знань ми пропонуємо завдання «Хто найуважніший?». Під час виконання пропонованого завдання ми можемо перевірити, як учні зрозуміли твір.

На етапі повідомлення теми, мети та завдань уроку ми пропонуємо наступні завдання:

- Гра «Хто я?».
- Асоціативний куш.

Зазначені завдання розвивають мислення та увагу учнів, збільшують їх словниковий запас. За допомогою гри дітям легше охарактеризувати персонажів твору. Наприклад, під час гри «Хто я?» діти будуть задавати запитання та охарактеризувати героїв, що дасть змогу їм краще зрозуміти емоції та характер персонажів. Під час проведення «Асоціативного куша» ми пропонуємо учням підтвердити свої слова цитатами з твору, що дає змогу зрозуміти чи прочитали вони твір та чи уміють вони орієнтуватися в ньому.

Також на етапі повідомлення теми, мети, мотивації навчальної діяльності з метою створення певної інтриги пропонуємо вчителям-словесникам скористатися відеороликом «Зіркова історія Всеволода Нестайка», підготовлений журналістами каналу «1+1» (<https://www.youtube.com/watch?v=Ih-YZA7GEiI>). У ньому представлено короткий анонс до творчості письменника. З екрану до учнів звертаються їхні маленькі колеги, які радять почитати твори Вс. Нестайка. Ми вважаємо, що цей відеоролик буде доброю мотивацією прочитати твори вищезазначеного майстра слова.

Сприймання і засвоєння нової навчальної інформації, на нашу думку, доречно розпочати із *роботи з портретом письменника*. Завдяки цьому прийому учні будуть висловлювати власні думки, щоб порівняти їх потім із інформацією вчителя; будуватимуть розгорнуті відповіді на поставлені *питання*:

- Уважно погляньте на портрет Всеволода Зіновійовича Нестайка. Що ви можете сказати про цю людину?
- Які риси характеру, на вашу думку, притаманні цьому чоловіку?
- Як ви думаєте, яким він був у дитинстві?

Наступним прийомом пропонуємо *розповідь вчителя*. Але щоб у учнів не зник інтерес до особистості Вс. Нестайка, розповідь пропонуємо переривати посиланнями на презентацію, створену у програмі Microsoft PowerPoint.

Розроблена нами презентація містить фото різних років життя письменника, його спогади, фото обкладинок найпопулярніших творів цього автора.

Оскільки під час розповіді вчитель неодноразово буде використовувати терміни «пригодницький твір», «повість», ми вважаємо за доцільне пояснити учням ці поняття, записати їх до зошитів чи термінологічних словничків.

Розпочинати роботу над художнім твором радимо із підготовки до сприймання. У розробленому нами плані-конспекті ми знову використовуємо програму Microsoft PowerPoint, де на слайді демонструємо різні фото дітлахів, після чого пропонуємо охарактеризувати їх, назвати відмінності між дорослими і дітьми. (Додаток Г) Потім пояснюємо, що головними персонажами «Тореодорів з Васюківки» і є молодші підлітки, а щоб дізнатися якими їх зображує автор, необхідно прочитати його твір.

Після роботи над заголовком варто розпочати *читання твору*. Читати спочатку має вчитель, щоб продемонструвати високу культуру і техніку читання, якої мають дотримуватися учні. Після прочитання фрагментів повісті необхідно провести *бесіду за прочитаним*. Питання можуть звучати таким чином:

- Що ми дізналися про головних героїв?
- Навіщо хлопці рили метро?
- Чим закінчилися наміри Яви і Павлуші провести під свинарником метро?
- Яким чином хлопці стали тореадорами? Чим закінчилося їхнє тренування з Констрибуцією?
- Як хлопці познайомились із Собакевичем?
- Як діти поставилися до злочинця, який вкинув щеня у колодязь?

Здійснюючи аналіз художнього твору важливо донести до учнів його цінність та призначення.

Оскільки шестикласники за психологічним розвитком належать до молодших підлітків, то їм властиве тяжіння до ігрових форм. Враховуючи це, на підсумковому етапі ми пропонуємо вчителю скористатися грою «Знайди правильну відповідь», яка допоможе перевірити уважність учнів на уроці.

Вчитель має пояснити правила: він зачитуватиме запитання і декілька варіантів відповідей. Завдання учнів – уважно слухати і, якщо звучатиме правильна відповідь, плеснути у долоні:

1. Коли дід сварився на Ванька, то називав його: волоцюгою, *хуліганом*, *пройдисвітом*.
2. Старий хотів, щоб хлопці: вирвали бур'ян за клунею, пропололи городину, *вилізли з ями*.
3. Хлопці під свинарником хотіли провести метро, як у: *Києві*, Харкові, Полтаві.
4. Станціями метро повинні були стати: «Город» і «Сад», «Дід» і «Баба», «Клуня» і «Крива груша».
5. Батько у Яви був: баяніст, столяр, *скрипач*.
6. Матір у Яви: *ланкова кукурудзоводів*, фермер, вчителька.
7. Характер у Яви був наче: камінь, крига, *сталь*.
8. Іван і Павло побилися через: *кандидатуру на бій корови*, дурниці, помсту.
9. На килимку «тореадорів» було вишито троє: биків, коней, *цуценят*.
10. Новим другом хлопців став: *Собакевич*, Шарикович, Сіркович.

Також на цьому етапі має прозвучати заключне слово вчителя з метою підведення підсумків проробленої роботи.

Домашнє завдання має бути різнопланового характеру:

1. Самостійно опрацювати матеріали підручника, дати відповідь на поставлені запитання.
2. Віднайти описи головних персонажів. Зробити цитатну характеристику.

Також можна запропонувати учням *написати лист-пораду* героям повісті щодо їх вчинків. Цим самим спонукаємо їх замислитись над своєю поведінкою та поведінкою своїх однолітків, зробити підсумок до прочитаної повісті та збагачуємо словниковий запас.

У процесі роботи над текстом літературного твору доцільно провести *міжмистецькі паралелі* на основі зіставлення художнього твору з його

екранізацією (<https://www.youtube.com/watch?v=z2xd-mKXQd4>). На нашу думку, це буде пізнавально для учнів, адже вони зможуть порівняти «прочитане» і «побачене», «побачене» і «витворене власною уявою». Виконуючи аналіз шестикласники будуть висловлювати власні думки, аргументувати їх, посилаючись або на твір, або на його екранізацію. Доцільними, на наш погляд, будуть такі *запитання і завдання*:

1. Які ключові події або елементи сюжету обрані для втілення в фільмі "Тореодори з Васюківки" за мотивами повісті Вс. Нестайка?
2. Як відображено образи головних персонажів, таких як Тореодор та інші, в кінематографічній адаптації порівняно з оригінальними відомими образами з книги?
3. Які відмінності в структурі оповіді або хронології подій можна виявити між повістю і фільмом?
4. Яким чином відтворено атмосферу Васюківки та інших локацій у фільмі порівняно з описами у повісті?
5. Які кінематографічні або технічні рішення використані для підкреслення гумористичних аспектів та настрою, які характерні для твору Вс. Нестайка?
6. Які зміни в характеристиках персонажів можуть бути помічені у фільмі порівняно з книгою, і як це впливає на загальний враження від оповіді?
7. Як використані візуальні ефекти та засоби виразності в фільмі для підсилення сюжету та враження від подій, порівняно з тим, як це було описано у тексті?
8. Які аспекти адаптації більше за все виділяють фільм як самостійний твір, а не просто відображення книги?
9. Як режисер вдалося передати тон та настрій твору Вс. Нестайка через кіноформат?
10. Чи є в фільмі додаткові сцени або елементи, які не містилися в оригінальній повісті, і як вони доповнюють або змінюють загальний зміст оповіді?

Працюючи в 6 класі на уроці української літератури над казкою Галини Малик «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії», на етапі актуалізації опорних знань, доречно використати *ігровий елемент – вправу «Лови помилку»*, де учні мають знайти помилку з цитат твору, також проведення тестів, що допоможуть зрозуміти, як діти засвоїли матеріал казки.

На етапі засвоєння нових знань і формування практичних умінь і навичок доцільно використати *мультимедійну презентацію*.

Щоб перевірити чи засвоїли учні прочитане доречно використати *бесіду*, використовуючи такі орієнтовні запитання і завдання:

- Хто така Аля?
- Як ми вперше з нею знайомимося?
- Про яку рису Алі читач дізнається з перших сторінок повісті?
- Знайдіть і зачитайте портрет Алі.
- Яка ж це країна – Недоладія? Опишіть її.
- Опишіть місто Недоград.
- Хто є мешканцями країни Недоладії?

Отже, які проблеми порушуються в повісті-казці?

На цьому ж етапі вважаємо вдалим використання прийому складання *асоціативного куца «Морально-етичні проблеми в повісті-казці»*, наприклад:

Самовизначення:

Аля стикається з труднощами в незвичайному світі, що відзначається нестандартними правилами та цінностями.

Моральні вибори:

Герой приймає важливі моральні рішення, стикаючись з різноманітними викликами, що допомагає читачеві розуміти значення працьовитості, вадливість доводити справу до кінця.

Толерантність:

Казка надає можливість висловити та розглянути тему толерантності до інших, хто може відрізнятись від нас за зовнішніми ознаками або думками.

Відповідальність:

Персонажі повинні нести відповідальність за свої вчинки та вирішення проблем, що виникають у країні Недоладії.

Мудрість та навички:

Аля навчається використовувати свої набуті навички для подолання труднощів, із якими вона стикається у країні.

Креативність у вирішенні проблем:

Підкреслення важливості креативного мислення та знаходження нестандартних шляхів вирішення проблем у непередбачуваному оточенні.

Важливість справжніх цінностей:

Головний герой вчить читача цінувати найважливіші речі в житті, зокрема час і власну працю.

Подолання лінощів:

Тема подолання лінощів та небажання доводити розпочату справу до кінця важлива в казці, коли Алі стикається з невідомим та виходить із зони комфорту, звичної для неї в реальному житті. Проте її перебування в країні Недоладії вчить дівчинку цінувати час, бути працьовитою, доводити розпочаті справи до кінця.

На етапі підсумку уроку слід використати *вправу «Незакінчене речення»* для розвитку комунікативних навичок учнів.

Вправа «Незакінчене речення» може стимулювати творчий підхід учасників та сприяти їхньому рефлексивному розумінню ключових тем та моральних аспектів казки «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії». Пропонуємо для обговорення такі *незакінчені речення*:

"Якщо б я був (ла) у країні Недоладії, я б..."

"Одним із важливих моральних виборів у казці є..."

"Коли Аля стикнулася з труднощами у Недоладії, я відчув(ла) б, що..."

"Мені особисто подобається той факт, що Аля..."

"Якщо б я знаходився(лася) у схожій ситуації, як Аля, я б..."

"Одна з головних навчальних ситуацій у казці, яку я вважаю важливою, це..."

"Казка надає можливість задуматися про те, як..."

Вважаємо, що ця вправа може використовуватися для індивідуальної рефлексії, а також для групового обговорення, де учасники можуть обмінюватися своїми думками та інтерпретаціями казки.

Шкільною програмою ч 6 класі передбачено вивчення творчості ще однієї української письменниці-казкарки Емми Андіївської. Знайомство із життєписом цієї письменниці ми також радимо проводити із використанням комп'ютерних технологій

(<https://www.facebook.com/watch/?v=2602184876741278>)

На етапі актуалізації опорних знань пропонуємо провести *бесіду*:

- Який народний твір називається казкою? (Казка – фольклорний розповідний твір про вигадані, а часом і фантастичні події).

- Як виник термін «казка»? (Походить від слова «казати» (казки розказуються). За часом виникнення ці твори належать до найдавніших форм народної творчості).

- На які групи поділяються казки? (Про тварин, фантастичні, побутові).

На етапі засвоєння нових знань і формування практичних умінь і навичок вважаємо доцільним використати *розповідь вчителя* про життєвий і творчий шлях письменниці з використанням портрета.

Перед читанням казки рекомендуємо провести *словникову роботу*:

Вежа – висока й вузька, переважно з каменю, архітектурна споруда, що будується окремо або становить верхню частину будівлі. Синонім до цього слова – башта.

Кельма – ручний будівельний інструмент у вигляді невеличкої лопатки; застосовується при муруванні стін, настиланні бруківки тощо.

Не глипнув у його бік – не подивився в його бік.

Кволий дідусь – слабкий, безсильний; фізично нерозвинутий; незначний за ступенем вияву.

Немощі – хвороби, безсилля.

Бракує сил – не вистачає сил.

На етапі засвоєння нових знань, формування на їх основі вмінь і навичок слід провести роботу не тільки з портретом, а й підвищити інтерес дітей рубрикою «Це цікаво». Також доцільно провести *тестову роботу*, для перевірки сприйняття твору дітьми:

1. Жанр «Казки про яян»:

А) притча;

Б) казка;

В) повість.

2. Яяни – це

А) жителі Якутії та Саян;

Б) егоїсти;

В) казкові істоти, які вигадав старець.

3. Головний герой притчі:

А) риболов;

Б) художник;

В) пастух.

4. Яке слово відчинило браму:

А) Ти;

Б) «Сім-сім, відкрийся»;

В) будь ласка.

5. Що отримав у нагороду хлопчик:

А) мішок горіхів;

Б) мішок смарагдів;

В) мішок перлів.

Домашнє завдання має бути різнопланове: виразно прочитати твір «Казка про яян» (обов'язково); намалювати ілюстрації до казки (за вибором учнів); написати продовження твору (за вибором учнів).

Підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що основним завдання вчителя-словесника під час підготовки до уроків української літератури є врахування вікових особливостей дітей, використання найбільш ефективних методів і

прийомів, впровадження комп'ютерних технологій. Не варто забувати і про головне призначення уроків літератури – формування в учнів читацької та ключових компетентностей.

Висновки до розділу 3

У ході аналізу психолого-педагогічної літератури було зроблено висновок, що створення умов для розвитку учня, що вміє навчатися, сприяє розвитку всіх компонентів навчальної діяльності, а це у свою чергу сприяє розвитку саморегуляції діяльності та допомагає школярам не лише бути об'єктами педагогічних, виховних впливів вчителів та батьків, але й головним чином – суб'єктами процесу навчання та виховання.

Повістева проза, як художній твір, є передумовою для індивідуального відтворення і творчості, для багатоваріантності інтерпретації. Для того, щоб підлітки адекватно зрозуміли ціннісний потенціал такого твору, він має викликати у них зацікавлення, прагнення прочитати, емоційні відгуки.

Розроблено методичні рекомендації щодо вивчення повістєвої прози для дітей та юнацтва кінця XX – початку XXI ст. в освітньому процесі, що передбачають застосування на різних етапах уроку різноманітних методів, прийомів, видів навчальної діяльності, а саме: бесіда, розповідь, творчі завдання (написати лист-пораду для героїв літературного твору тощо), завдання на проведення мистецьких паралелей між літературним твором та його екранізацією, використання мультимедійних презентацій, складання асоціативного куша «Морально-етичні проблеми в повісті-казці», проведення різних видів управ («Незакінчене речення» та ін.), тестування тощо. Окреслені методичні рекомендації мають допомогти вчителю визначитися з доцільними методами та методичними прийомами, видами навчальної діяльності учнів під час вивчення повістєвої прози на уроках української літератури в основній школі та пробудити загалом цікавість у дітей та юнацтва до вивчення української літератури загалом.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Робота присвячена дослідженню теми: «Особливості вивчення повістєвої прози для дітей та юнацтва кінця XX – початку XXI ст. в основній школі». Так, в ході проведення дослідження було з'ясовано:

1. Означений історичний період є плідним для розвитку української літературної мови, що збігається з пробудженням української національної свідомості народу, зі спробами збудувати свою власну державу, з бурхливим наростанням художньої творчості як у галузі літератури, так і в інших ділянках мистецтва. Розглянуто наукові точки зору щодо охарактеризування категорії «повість» й з'ясовано, що це є багатоплановим твором, головною особливістю якого є спроба зобразити показати життя людини у самих різних його проявах, із використанням заглиблення у особистісну підсвідомість та психологічного аналізу

2. Українська повістєва проза кінця XX – початку XXI століття стала багато в чому набувати транснаціональний характер. Автори української літератури стали намагатись бути в однаковій жанрово-тематичній площині світової прози, віднайти спільну мову із «світовим» читачем. Також було наведено модель жанрової системи сучасної української прози для дітей та юнацтва. Це може бути й казки, детективи, пригодницькі оповідання, фантастичні оповідання, соціально-психологічні повісті й романи і т.д.

3. Кінець XX – початок XXI століття є періодом ознаменування літератури для дітей та юнацтва новими письменницькими іменами. Українська дитяча література здобула своїх безперечних класиків: Н. Гербіш, В. Рутківський, О. Гаврош, О. Луцєвська, Вс. Нестайко, В. Близнець, Г. Малик, І. Жиленко, Л. Письменна і далі список можна продовжувати. У цьому сенсі література стала жити й розвиватись. Окрім того наведені письменники намагались заповнити прогалину, яка виникла у створенні науково-пізнавальної, пригодницької, історичної, урбанізованої літератури для дітей.

Розглянуто творчість Вс. Нестайка, якого заслужено вважають класиком української дитячої літератури. На основі літературознавчого аналізу повісті-казки «В країні сонячних зайчиків» доведено, що в ній поєднаний міфопоетичний простір українства та обшир індивідуального досвіду автора. Твір розповідає про боротьбу Добра та Зла, світла і темряви у світі та в душі людини.

Проаналізовано низку повістевих казок письменника, визначено їх жанрові особливості та специфіку побудови оповіді. Так, у повість-казці «Незвичайні пригоди в лісовій школі» розповідається про веселих, життєрадісних учнів музичної лісової школи та про неймовірні пригоди, які чекають на друзів; у повісті-казці «Чарівні окуляри», яка за жанром є фантастичною казкою-повістю, відкривається неосяжний світ веселих казкових пригод двох хлопчаків у шаленому ритмі сучасного життя.

Проаналізовано повість-казку В. Близнеця «Земля світлячків», у якій прозаїк вдався до тонкого психологічного аналізу, поєднання реального з фантастичним, віддаючи перевагу точним деталям, що маскували моралізаторство та дидактичність.

Г. Малик стала наступною авторкою україномовних повістевих казок – це «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії». Повість-казка носить повчальний характер й привчає дітей бути працьовитими, доводити розпочату справу до кінця, вірити в себе.

Здійснено літературознавчий аналіз казкової повісті В. Рутківського, «Бухтик з тихого затону». Зазначено, що основна увага письменника зосереджена на еволюції одного з персонажів, його здатності привести читача до певних висновків.

Розглянуто творчий доробок низки письменників, чиї художні твори відносились до пригодницьких творів, це: Л. Воронина, О. Гаврош, С. Гридін, О. Дерманський, З. Мензатюк та ін. Так, Л. Воронина є авторкою повістей пригодницького та пригодницько-фантастичного характеру. Опрацьовано художні твори пригодницького та пригодницько-фантастичного жанрів для дітей та юнацтва. Так, акцентовано увагу на повість З. Мензатюк «Дике літо в Криму»,

яка є гостросюжетною повістю про літні канікули на кримському узбережжі, про дружбу київської школярки.

4 У ході аналізу психолого-педагогічної літератури було зроблено висновок, що створення умов для розвитку учня, що вміє навчатися, сприяє розвитку всіх компонентів навчальної діяльності, а це у свою чергу сприяє розвитку саморегуляції діяльності та допомагає школярам стає не лише об'єктами педагогічних, виховних впливів вчителів та батьків, проте, головним чином – суб'єктами процесу навчання та виховання.

Підкреслено, що вивчення творів повістєвої прози в школі набуває неабиякої ваги. Для того, щоб ці твори зацікавили учнів і виконали свою дидактичну функцію, вчитель має зацікавити школярів розповіддю про літературний твір, використовуючи, з одного боку, нові, футуристичні, елементи, а з іншого боку, елементи, добре відомі учням із власного життя.

Звернення до творчості та жанровою специфіки мистецького пера Вс. Нестайка, В. Близнеця, Г. Малик, І. Жиленко, І. Ворониної, О. Гавроша, С. Гридіна, О. Дерманського, З. Мензатюк, В. Рутківського, Л. Письменної, зумовлене тяжінням їх творчої манери сприйняття та зображення людського буття у поєднанні із узгодженням ідейних, філософських та естетичних поглядів із формою казкової умовності. Письменники своєю творчістю досить віртуозно передають особливості неповторного художнього світу, який досить точно вписується у національно-культурний простір та став об'єктом зацікавлення дітей та юнаків.

5. Розроблено методичні рекомендації щодо вивчення повістєвої прози для дітей та юнацтва кінця ХХ – початку ХХІ ст. в освітньому процесі. На заняттях з української літератури учень основної школи формує свою особистість, визначає життєві установки та цінності, тому співзвучними йому є твори жанру повістєвої прози, які зазнали в сучасному світі ряд змін, що стали одними з найбільш популярних в літературі. Розроблено методичні рекомендації щодо вивчення повістєвої прози для дітей та юнацтва кінця в освітньому процесі, що передбачають застосування на різних етапах уроку

різноманітних методів, прийомів, видів навчальної діяльності, а саме: бесіда, розповідь, творчі завдання (написати лист-пораду для героїв літературного твору тощо), завдання на проведення мистецьких паралелей між літературним твором та його екранізацією, використання мультимедійних презентацій, складання асоціативного куща «Морально-етичні проблеми в повісті-казці», проведення різних видів управ («Незакінчене речення» та ін.), тестування тощо. Окреслені методичні рекомендації мають допомогти вчителеві визначитися з доцільними методами та методичними прийомами, видами навчальної діяльності учнів під час вивчення повістєвої прози на уроках української літератури в основній школі та пробудити загалом цікавість у дітей та юнацтва до вивчення української літератури загалом.

Запропоновані методичні рекомендації щодо вивчення повістєвої прози українських письменників кінця XX – початку XXI ст. на уроках класного та позакласного читання сприятимуть формуванню читацького інтересу та критичного мислення, аналітичних та дослідницьких навичок, вміння інтерпретувати текст, у тому числі й за рахунок того, що відбувається особистісне осмислення учнем матеріалу.

Матеріали магістерського дослідження будуть корисними як для методистів і вчителів української літератури закладів загальної середньої освіти, цікаві для учнів та їхніх батьків, так і для викладачів і студентів педагогічних закладів вищої та фахової передвищої освіти.

Дослідницька робота продовжується, досконало вивчаються твори українських письменників, після чого будуть представлені цікаві методики формування дитячої особистості на уроках української літератури та в позаурочний час на прикладі творів сучасних авторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баран У. Комунікація у літературі для дітей та юнацтва : монографія. Львів : Центр дослідження літератури для дітей та юнацтва; Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2017. 240 с.
2. Баран У. Активний канон сучасної літератури для дітей та юнацтва: захід та схід. Наукові праці. Літературознавство. Вип. 227. Т. 239. С. 8–12.
3. Бандура О. Шкільний підручник з української літератури. К.: Пед. думка, 2001. 76 с.
4. Бовсунівська Т.В. Жанрові модифікації сучасного роману. Харків.: Діса плюс, 2015. 368 с.
5. Бовсунівська Т.В. Основи теорії літературних жанрів: монографія. К.: Вид.-полігр. центр «Київський університет», 2008. 519 с.
6. Богданець-Білоskalенко Н. І. Розвиток літератури для дітей середини ХХ – початку ХХІ століть. Дитяча література. Твори українських письменників II половини ХХ – початку ХХІ століть : навч. пос. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2011. 480 с.
7. Близнець В. С. Звук павутинки : повість; Земля світлячків : казка : для мол. та серед. шк. віку; худож. О. М. Михайлова-Родіна. 2-ге вид. К. : Веселка, 2003. 175 с.
8. Вавілова І. В. Дитяча література як засіб формування особистості дитини (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 „Загальна педагогіка та історія педагогіки Вавілова Ірина Володимирівна ; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Х., 2008. 22 с
9. Васьков Ю. В. Педагогічні теорії, технології, досвід (дидактичний аспект). Харків.: Скорпіон, 2000. 120
10. Вертій О. До проблеми викладання літератури. *Українська література в школі*. 2004. № 1. С 41-43.

11. Вавілова І. В. Дитяча література як засіб формування особистості дитини (друга половина XIX – початок XX ст.) : дис ... канд. пед. наук : 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Харків, 2008.
12. Галич О. Теорія літератури: підручник. К.: Либідь, 2001. 488 с.
13. Гарачковська О. О. Українська літературна казка 70–90-х років XX ст.: сюжетно-образна структура, хронотоп: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.01 / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. Кіровоград, 2008. 18 с. URL: <http://www.referatu.net.ua/referats/7569/175686>
14. Галич О. Теорія літератури: підручник. К.: Либідь, 2001. 488 с.
15. Гривко А. Формування читацьких умінь учнів: сучасні підходи та світовий досвід. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 59-67.
16. Гнідець У. С. Концептуалізація розуміння сучасної літератури для дітей та юнацтва в світлі наукової критики. У. С. Гнідець. Література. Діти. Час. Т., 2011. Вип. 2. С. 25–35. URL: <http://www.chl.kiev.ua/key/Books/ShowBook/46>.
17. Горбонос О. В. Українська літературна казка 10–30-х років XIX ст. : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 „Українська літератури / Горбонос Ольга В'ячеславівна ; Херсон. держ. ун-т. Херсон, 2008. 20 с.
18. Денисюк І.О. Жанрові проблеми новелістики. Розвиток жанрів в українській літературі XIX – початку XX ст. Зб. наукових праць. К.: Наукова думка, 1986. 296 с. С. 6-49.
19. Денисюк І. О. Розвиток української малої прози XIX – поч. XX ст. : монографія. Львів : Науково-видавниче товариство «Академічний експрес», 1999. 280 с.
20. Дімаров А. Друга планета ; Три грані часу : фантаст. повісті : [для серед. та ст. шк. віку] / А. Дімаров ; післясл. М. Слабошпицького ; іл. Т. Л. Кудиненко. К. : Школа, 2006. 304 с.
21. Дудіна Т. К. Українська література. 6 кл. : підручник. К. : А.С.К., 2006. 288 с.

22. Дунаєвська Л. Ф. Українська народна казка. К. : Вища шк. Вид-во при КДУ, 1987. 126 с. 22
23. Жовновська Т. Б. Онірично-міфологічний дискурс прози Валерія Шевчука : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 „Українська література/ Жовновська Тетяна Борисівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. О., 2000. 16 с.
24. Журба С. Художній світ української імпресіоністичної повісті 20-х років ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.01.01. Київ, 1999. 20 с.
25. Ісаєва О. О. Виклики сучасності і шкільна літературна освіта в Україні: у пошуках відповідності. Актуальні проблеми професійної підготовки студентівфілологів до роботи в сучасному освітньому просторі : зб. статей / за заг. ред. І. В. Козлика. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2017. Вип. 1. С. 29–37.
26. Історія української літератури ХХ століття / під ред. В.Г. Дончика. У 2 кн. Кн. 1. Київ. Либідь, 1998. 464 с.
27. Качак Т.Б. Українська література для дітей та юнацтва: підруч. К.: ВЦ «Академія», 2016. 352 с
28. Качак Т. Б. Література для дітей та юнацтва: проблеми методології дослідження. Літератури світу: поетика, ментальність і духовність. Кривий Ріг, 2017. Вип. 10. С. 22–34.
29. Качак Т. Літературна освіта в Україні: промоція дитячої книги і читання. Література. Діти. Час: Вісник центру дослідження літератури для дітей та юнацтва. Вип. 4. Рівне: Дятлик М., 2013. С. 239 – 246.
30. Концепція літературної освіти. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/13508/
31. Ковальська К. Канікули прибульців із Салатти : [для мол. шк. віку] / Ксенія Ковальська ; ілюстр. Оксани Мазур. Л. : Вид-во Старого Лева, 2010. 262 с. : іл. (Планета Чудасія).

32. Кизилова В. В. Жанрова специфіка літературної казки. До історії питання. *Вісник Луган. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка*. Луганськ, 2007. № 22 (138), ч. 2 : Філол. науки. С. 66–70.
33. Кизилова В. Література для дітей та юнацтва: художня специфіка, тенденції інтерпретації. *Актуальні проблеми української літератури і фольклору*. Донецьк, 2012. Вип. 17. С. 10–19
34. Кизилова В. В. Література для дітей та юнацтва як поліінтерпретаційний феномен. *Вісник Луган. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка*. Луганськ, 2012. № 3 (238) : Філол. Науки С. 21–30
35. Кизилова В. В. Художня специфіка української прози для дітей та юнацтва другої половини ХХ століття : монографія. Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 400 с.
36. Клочек Г. Сучасна шкільна мовно-літературна освіта: спроба системного аналізу. *Українська література в школі*. 2002. № 4. С 26-32.
37. Кизилова В. В. Художня специфіка української прози для дітей та юнацтва другої половини ХХ століття: монографія. Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 400 с.
38. Клочек Г. Чи туди йдемо? (Про сучасний стан шкільної літературної освіти в Україні). *Освіта і управління: науково-практичний журнал*. 2007. № 3-4. С.68-74
39. Клочек Г. Концепція реформування літературної освіти в середній школі (предмет – українська література). Кіровоград, 2011. 40 с
40. Кизилова В. В. Динаміка української літературної прозової казки: монографія. Київ: Талком, 2020. 211 с.
41. Копистянська Н. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства : монографія. Л. : ПАІС, 2005. 368 с
42. Ковалів 2007: Ковалів Ю. Літературознавча енциклопедія: у 2-х томах. Т.2 / Автор – укладач Ю.І.Ковалів. К.: ВЦ Академія, 2007. 624 с

43. Кизилова В. В. Українська література для дітей та юнацтва: новітній дискурс: навч.-метод. посіб. для студ. вищих навч. закладів. Старобільськ: в-во ДЗ «Луганський національний університет ім. Т. Г. Шевченка», 2015. 236 с
44. Ленська С. В. Українська мала проза 20-х років: жанрово-стильовий аспект. Київ : Дивослово, 2019. 64 с.
45. Ленська С.В. Українська мала проза 1920–1960-х рр.: на перетині жанру і стилю : монографія. Полтава: ПолтНТУ, 2014. 656 с.
46. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / авт.–уклад. Ю.І. Ковалів. Т.1. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 608 с.
47. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / авт.–уклад. Ю.І. Ковалів. Т.2. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 624 с.
48. Літературознавчий словник-довідник / укл. Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів, В.І. Теремко. 2-ге вид. Київ: Академія, 2007. 752 с.
49. Літературознавчий словник-довідник; за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. 2-ге вид., виправл., доповн. Київ: Академія, 2006. с.
50. Леоненко О.С. Жанр фентезі в українській прозі кінця ХХ – початку ХХІ століття: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 „Українська література/ Леоненко Олександра Сергіївна ; Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. Черкаси, 2010. 19 с.
51. Мензатюк З. Київські казки. З. Мензатюк Л. : Вид-во Старого Лева, 2006. 95 с.
52. Неділько В. Я. Методика викладання української літератури в середній школі. К.: Вища школа, 1978.-248 с.
53. Нестайко Вс. З.Країна Сонячних Зайчиків : казкові повісті. К. : Країна Мрій, 2010. 352 с.
54. Нестайко Вс. З. Таємничий голос за спиною : неймовірні детективи для серед. шк. віку : повісті. К. : Молодь, 1990. 304 с.
55. Нестайко Вс. З. Чарівні окуляри: для мол. і серед. шк. віку. 2-ге вид. / В. З. Нестайко. К. : Веселка; Тернопіль : Навч. кн.Богдан, 2008. 95 с.

56. Нестайко В. Чому я пишу для дітей. *Література. Діти. Час* : зб. літератур.- критич. ст. про дитячу л-ру / редкол.: М. К. Наєнко та ін. К., 1989. С. 121–126.
57. Оліфіренко В. Підручник з української літератури: історія і теорія. Донецьк: Східний видавничий дім, 2003. 324 с.
58. Овдійчук Л. М. Дитяча література. Модульний курс для студентів філологічних факультетів : навч.-метод. посіб. Рівне, 2007. 304 с.
59. Овдійчук Л. М. Сучасна проза для дітей: жанрово-стильові особливості : зб. статей. LAP Lambert Academic Publishing, 2018. 182 с.
60. Овдійчук Л.М. Жанрово-стильові особливості сучасної авторської казки. *Літератури світу: поетика, ментальність, духовність*: зб. наук. праць ДВНЗ «Криворізький нац. ун-т». К.: НВП Інтерсервіс, 2014. Вип. 4. С. 220-227.
61. Овдійчук Л. Жанри та стильові особливості сучасної прози для дітей. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2015. № 1. С. 35-38
62. Овдійчук Л.М. Жанрово-стильові особливості сучасної авторської казки. *Літератури світу: поетика, ментальність, духовність*: зб. наук. праць ДВНЗ «Криворізький нац. ун-т». К.: НВП Інтерсервіс, 2014. Вип. 4. С. 220-227.
63. Про освіту»: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VII. Дата оновлення: 28.09.2017. URL: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/110-zakon-ukrayiny-pro-osvitu>.
64. «Про загальну середню освіту»: Закон України від 13.05.1999 р. № 2442-VI. Дата оновлення: 18.03.2020 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2494-12>.
65. Папуша О. Дитяча література як маргінес літературознавчої теорії: до проблеми конституювання об'єктів наукового дискурсу. *Слово і час*. 2004. № 12. С. 20–27.
66. Панчук Л. В. Структурування навчальних завдань як фактор ефективності осягнення епічного твору в 9-11 класах: Дис. канд.пед. наук: 13.00.02. Кр. Ріг, 2001. 177 с.

67. Пасічник Є. А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах: Навч. посіб. для студ. вищих закладів освіти. К.: Ленвіт, 2000. 384 с
68. Пометун О. І. Проектування шкільних підручників: вимоги і проблеми. *Проблеми сучасного підручника* : зб. наук. пр. НАПН України ; Ін-т педагогіки. Київ : Пед. думка, 2014. Вип. 14. С. 564-573.
69. Просалова В. Українська діаспора: літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості. Донецьк: Східний видавничий дім, 2012. 516 с.
70. Програма «Українська література». 10–11 класи. Профільний рівень / укл. Г.О. Усатенко, А.М. Фасоля. 2017. 64 с.
71. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів «Українська література». 10–11 класи (рівень стандарту) / за ред. Р.В. Мовчан. Київ. 2016. 42 с.
72. Романенко О.В. Концепція людини в українській літературі 20-х років (на матеріалі прози Г. Михайличенка, М. Хвильового, М. Івченка, В. Підмогильного) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.01.01. Київ, 2002. 20 с.
73. Романичева, Є. С. Введення в методику навчання літератури: навч. посібник. М: ФЛІНТА: Наука, 2012. 208 с.
74. Січкарь О. Жанрово-стильові різновиди сучасної української літератури для дітей і про дітей. *Література. Діти. Час*: Вісник центру дослідження літератури для дітей та юнацтва. Рівне: Дятлик М., 2013. Вип. 4. С. 149-158
75. Славова М.Т. Попелюшка літератури. Теоретичні аспекти літератури для дітей. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». К., 2002. 81 с.
76. Слоньовська О. В. Українська література : підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. Закладів. Київ : Літера, 2016. 350 с.
77. Ситченко А. Л. Навчально-технологічна концепція літературного аналізу: Моногр. К.: Ленвіт, 2004.304 с

78. Сидоренко В.В. Розвиток педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури в системі післядипломної освіти : монографія / Вікторія Вікторівна Сидоренко. Донецьк: Каштан, 2012. 492 с.
79. Сидоренко В.В. Теоретичні і методичні засади розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури в системі післядипломної освіти : дис. ...д-ра пед. наук: 13.00.04. [Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України]. К., 2013. 486 с.
80. Ситченко А.Л. Методика навчання української літератури в загальноосвітніх закладах: навч. посіб. для студентів-філологів. Ленвіт, 2011. 291 с.
81. Стешенко І. Про українську літературну мову. – К., 1912. 8. Ткач Л.О. Мовна ситуація на Буковині в кінці XIX – на початку XX століття і розвиток української літературної мови. Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук. Київ, 2008. 79
82. Токмань Г.Л. Методика викладання літератури в старшій школі: екзистенціально-діалогічна концепція. Київ: Міленіум, 2002. 318 с.
83. Трифонов Р.А. Роль мовної дискусії початку XX ст. у процесі формування літературних норм української мови. Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата філол. наук. Харків, 2000
84. Токмань Г. Л. Методика викладання української літератури в старшій школі: екзистенціально-діалогічна концепція. К.: Міленіум, 2002. 320 с
85. Годоров Ц. Поняття літератури та інші есе. перекл. З франц. Є. Марічева. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 162 с.
86. Тищук Т. Жанрове визначення повісті як проблема. Науково-методичне видан. Білоус П.В. Вступ до літературознавства: навч. посіб. К.: ВЦ «Академія», 2011. 336 с.
87. Українська література. 5–11 класи: навч. прогр., метод. рекомендації щодо організації навч.-вих. процесу в 2018–2019 навч. році; укладач О. Ю. Котусенко. Харків: Вид-во «Ранок», 2018. 160 с.

88. Українська література для дітей : хрестоматія / [упорядкув. О. О. Гарачковської]. К. : ВЦ „Академії”, 2011. 800 с.

89. Українська література 5-9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів URL: [http://mon.gov.ua/content/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2017/08/11/na-sajt-ukrayinskaliteratura-5-9.-z-chervonimdoc-\(2\).pdf](http://mon.gov.ua/content/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2017/08/11/na-sajt-ukrayinskaliteratura-5-9.-z-chervonimdoc-(2).pdf)

90. Фасоля А.М. Підручник української літератури в системі особистісно зорієнтованого навчання. URL: ozonlit.org. – Назва з екрану.

91. Хрестоматія сучасної української дитячої літератури для читання в 1,2 класах / укладач Тетяна Стус. Львів : Видавництво Старого Лева, 2016. 160 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для проведення опитування учнів 6-х класів

Питання

1. Чи мають діти підліткового віку вивчати казки на уроках української літератури?
2. Яка користь від вивчення казок, оповідань, романів та повістей, які представлені у змісті сучасних підручників з української літератури?
3. Труднощів, які виникають в учнів під час вивчення казок чи повістей, представлених у підручниках з української літератури?
4. Чи є схожість між вчинками головних героїв оповідань, які читають учні та їх вчинками?
5. Яку пораду б дав учень сучасному письменнику?

Додаток Б

Результати проведеного дослідження рівня сформованості умінь та навичок
учнів 6-го класу

Кількість учнів	Рівні сформованості умінь та навичок учнів			
	Низький	Середній	Достатній	Високий
20	7	6	5	2

Тема: В. Нестайко «Гореадори з Васюківки». Пригодницький захоплюючий сюжет твору.

Мета: ознайомити учнів з життєвим і творчим шляхом письменника, розпочати аналіз пригодницького твору, виявити ідейно-тематичну спрямованість твору, особливості назви;

розвивати навички виразного читання, вміння толерантно і аргументовано доводити свою думку, відстоювати власну позицію;

виховувати почуття пошани до творчості В. Нестайка, оптимізм, активну життєву позицію.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань і формування на їх основі умінь і навичок.

Обладнання: презентація «Всеволод Нестайко», відеоматеріали, словник літературознавчих термінів.

План уроку

I. Актуалізація опорних знань.

1. Вступне слово вчителя.

II. Повідомлення теми, мети, мотивація навчальної діяльності.

2.1. Коментар учителя.

2.2. Перегляд відеоролику.

2.3. Повідомлення теми, мотивація навчальної діяльності.

III. Сприймання і засвоєння нової навчальної інформації.

3.1 Робота з портретом.

3.2 Розповідь вчителя.

3.3 Робота зі словником.

3.4 Робота над твором.

3.4.1 Підготовка до сприймання.

3.4.2 Робота з заголовком.

3.4.3 Виразне читання твору з коментарем.

3.4.4 Бесіда за прочитаним.

3.4.5. Ідейно-тематичний аналіз твору.

IV. Підсумок уроку.

4. 1 Гра «Знайди правильну відповідь».

4.2 Мікрофон.

4.3 Заключне слово вчителя.

V. Оголошення і коментар домашнього завдання.

5.1. Повідомлення домашнього завдання.

5.2. Оцінювання учнів.

Хід уроку

I. Актуалізація опорних знань

1. Вступне слово вчителя.

- Чи траплялися з вами цікаві пригоди? Чи можна за ними написати художній твір?

- Чи подобається вам пригодницька література? Чим саме?

- З якими творами цього жанру ви ознайомлені?

- Назвіть «письменників – пригодників» світової літератури, творчість яких ви вже вивчали? (Д. Дефо, Ж. Верн, Марк Твен і ін.)

- Що вирізняє пригодницьку літературу з-поміж іншої?

Отже, пригодницьким творам характерне відтворення несподіваних випадків, цікавих пригод.

II. Повідомлення теми, мети, мотивація навчальної діяльності

2.1. Коментар учителя

Сьогодні на уроці ми зможемо ознайомитися з життєвим і творчим шляхом письменника, який є майстром пригодницьких творів. Щоб дізнатися хто це, нам потрібно переглянути невеличке відео-повідомлення. Увага на екран!

2.2. Перегляд відеоролику.

2.3. Повідомлення теми, мотивація навчальної діяльності.

Отже, як ви зрозуміли, що мова піде про Всеволода Нестайка і його твір «Тореадори з Васюківки». Сьогодні на уроці ми маємо дізнаємося, що допомогло письменникові створити цей геніальний твір; спробуємо розібратися з ідейно-

тематичною спрямованістю цього роману. Тому швиденько запишіть тему нашого уроку: «В. Нестайко «Тореадори з Васюківки». Пригодницький захоплюючий сюжет твору» (*учні у зошитах роблять записи*).

III. Сприймання і засвоєння нової навчальної інформації.

3.1 Робота з портретом

(Слайд № 1 презентації «Всеволод Нестайко»)

- Уважно погляньте на портрет Всеволода Зіновійовича Нестайка. Що ви можете сказати про цю людину? (Веселий, життєрадісний чоловік)

- Які риси характеру, на вашу думку, притаманні цьому чоловіку? (Добрий, спокійний, розумний, красивий і т.д.)

- Як ви думаєте, яким він був у дитинстві? (Непосидючим бешкетником)

Спробуємо дізнатися, чи правильні ваші думки і здогадки.

3.2 Розповідь вчителя.

Всеволод Зіновійович Нестайко належить до покоління, чиє дитинство зруйнувала війна. Дитячі згадки письменника залишили згадку не лише про війну...

Народився В. Нестайко у місті Бердичеві Житомирської області. Батька хлопчик майже не пам'ятає. Йому було чотири роки, коли прийшла звістка про те, що тато загинув за кордоном, виконуючи державне завдання. Всеволод пригадує лише, як батько частував його смачними цукерками у прощальний вечір і як мама повела його і сестричку в цирк, щоб хоч якось розрадити після татового від'їзду.

Про Бердичів хлопчик нічого не пам'ятає, окрім страшного голоду тридцять третього. Рятуючись від страшних подій, сім'я переїхала до Києва, де жила мамина сестра з чоловіком. З тих пір Київ став рідним містом для них.

(Слайд № 2 презентації «Всеволод Нестайко»)

(Учні читають спогади письменника)

У дитинстві Всеволод був дуже хворобливим хлопчиком. Не було, здається, такої хвороби, котрою б він не перехворів. Мама вчителювала і не могла постійно сидіти біля сина. Доводилось зачиняти його самого вдома. Тому дитинство для Всеволода – самотність. Сидів у коридорі під дверима і вслухався в жахливу тишу, малюючи в уяві різні потвори і чудовиська. Тоді починав гірко плакати, але його

ніхто не чув. Наперекір жахливим картинам почав вигадувати смішні історії(в роду в них всі були жартунами). Отак і змагалися між собою жахи і веселі дотепи.

Потім була школа. І знову залишився сам, але самотність уже змінилася на самотійність. На одному із уроків у першому класі надокучило Всеволодові сидіти, він неквапом підвівся з місця і пішов собі між партами.

- Ти куди? – здивовано запитала Ліна Митрофанівна.

- Нікуди. Я просто гуляю. Мені казала мама, що сидіти довго на одному місці сидіти не можна.

Отак і розпочалися пригоди В. Нестайка, які супроводжували його все життя.

Багато професій поміняв письменник. Він був і столяром, і слюсарем, візником, репетитором. Та найбільшу втіху одержує від зізнання маленьких читачів, що вони беруть в руки його книжечки, коли залишаються самі або хворіють.

Літературна діяльність В. Нестайка пов'язана з роботою у журналах «Дніпро», «Барвінок», видавництві «Молодь», де було надруковано його першу книжку «Шурка і Шурко». (Слайди № 3-4 презентації «Всеволод Нестайко»). Слідом писалися одна за однією повісті, оповідання для дітей: «В країні сонячних зайчиків», «Пригоди Робінзона Кукурузо», «Незнайомець з тринадцятої квартири», «Пригоди близнят-козенят», «Тореадори з Васюківки», «П'ятірка з хвостиком» та багато інших. У них – дотепні, жваві, веселі, розумні, кмітливі, сміливі маленькі герої в різних життєвих ситуаціях, часом і драматичних, і зовсім химерних, сфантазованих

За свою плідну діяльність В. Нестайко отримав чимало нагород (Слайд № 5 презентації «Всеволод Нестайко»).

- Який висновок ми можемо зробити, прослухавши життєвий і творчий шлях письменника? (Він пережив різні негаразди – війну, хвороби, ранню смерть батька, але це не завадило йому зберегти любов до життя).

3.3 Робота зі словником.

Ми вже декілька разів говорили про те, що Всеволода Нестайка називають майстром пригодницького жанру. Давайте звернемося до літературознавчого словника і дізнаємося, що називається пригодницьким твором.

Пригодницький твір – твір, у якому зображені непередбачені, несподівані події, випадки, що трапляються з героями під час подорожі, мандрівки і часто пов'язані з ризиком (*запис визначення у термінологічні словнички*).

Твір «Тореадори з Васюківки» є пригодницькою повістю, тому нам необхідно з'ясувати, що називається повістю

Повість – великий за обсягом епічний твір, у якому детально розповідається про одну або кілька подій одного чи кількох головних героїв протягом досить тривалого часу (*запис визначення у термінологічні словнички*).

3.4 Робота над твором

3.4.1 Підготовка до сприймання

Персонажами пригодницьких творів, як правило, виступають діти. Погляньте на екран і скажіть, якими вони є? (*перегляд фото із зображенням дітлахів*).

Тепер спробуємо дізнатися, якими їх зображує В. Нестайко у творі «Тореадори із Васюківки». Перед тим, як перейти до читання повісті, відзначу, що композиційно твір складається з трьох основних частин: «Надзвичайні прогоди Робінзона Кукурузо та його вірного друга і однокласника Павлуші Завгороднього в школі, дома та на безлюдному острові поблизу села Васюківки», «Незнайомец з тринадцятої квартири, або Злодії шукають потерпілого», «Таємниця трьох невідомих, або Повість про те, як сварилися Іван Васильович з Павлом Денисовичем і що з того вийшло», кожна з яких поділяється на розділи.

Давайте простежимо, хто є головними персонажами.

3.4.2 Робота з заголовком.

- Хто такі тореадори? (Учасники кориди: бою з биками. Корида популярна в Іспанії)

3.4.3 Виразне читання твору з коментарем.

(вчитель розпочинає читати, діти уважно слідкують і читають по-черзі)

3.4.4 Бесіда за прочитаним

- Що ми дізналися про головних героїв?
- Навіщо хлопці рили метро?
- Чим закінчилися наміри Яви і Павлуші провести під свинарником метро?

- Яким чином хлопці стали тореадорами? Чим закінчилося їхнє тренування з Констрибуцією?

- Як хлопці познайомились із Собакевичем?

- Як діти поставилися до злочинця, який вкинув щеня у колодязь?

Отже, як бачимо, Ява і Павло є справжніми фантазерами, розбишаками, винахідниками.

3.4.5. Ідейно-тематичний аналіз твору

Давайте визначимо тему та головну думку повісті.

Тема: зображення різноманітних пригод хлопців, які потрапляють у цікаві і захопливі пригоди.

Ідея: возвеличення дитячої кмітливості, винахідливості.

Спостерігаючи за вчинками цих малих бешкетників, ми, можливо, впізнаємо в них самих себе, своїх знайомих. Хлопці вчать нас цінувати той прекрасний світ дитинства, в якому кожен із нас колись опинявся.

IV. Підсумок уроку

4. 1 Гра «Знайди правильну відповідь»

Зараз ми перевіримо, чи уважними ви були на уроці. Для цього зіграємо у одну гру, правила якої є дуже простими: я зачитуватиму вам запитання і декілька варіантів відповідей. Ваше завдання – уважно слухати і, якщо звучатиме правильна відповідь, то плесніть у долоні.

1. Коли дід сварився на Ванька, то називав його: волоцюгою, хуліганом, пройдисвітом.

2. Старий хотів, щоб хлопці: вирвали бур'ян за клунею, пропололи городину, вилізли з ями.

3. Хлопці під свинарником хотіли провести метро, як у: Києві, Харкові, Полтаві.

4. Станціями метро повинні були стати: «Город» і «Сад», «Дід» і «Баба», «Клуня» і «Крива груша».

5. Батько у Яви був: баяніст, столяр, скрипач.

6. Матір у Яви: ланкова кукурудзоводів, фермер, вчителька.

7. Характер у Яви був наче: камінь, крига, *сталь*.
8. Іван і Павло побилися через: *кандидатуру на бій корови*, дурниці, помсту.
9. На килимку «тореадорів» було вишито троє: биків, коней, *цуценят*.
10. Новим другом хлопців став: *Собакевич*, Шарикович, Сіркович.

4.2 Мікрофон.

Висловіть вашу думку з приводу того, яким ви уявляєте справжнього тореадора.

4.3 Заключне слово вчителя

Отже, сьогодні на уроці ми мали можливість ознайомитися із життєвим і творчим шляхом відомого майстра пригодницького жанру – Всеволода Нестайка. Ми розпочали аналіз одного із найвідоміших його творів – повістю «Тореадори з Васюківки», у якому яскраво виражені найхарактерніші риси пригодницької літератури. Також мали честь познайомитися із двома непосидючими хлопчиками, з якими ще помандруємо на наступних уроках.

V. Оголошення і коментар домашнього завдання.

5.1. Повідомлення домашнього завдання.

5.1.1 Самостійно опрацювати матеріали підручника на с. 170 – 186, дати відповідь на запитання.

5.1.2 Віднайти описи головних персонажів.

5.2. Оцінювання учнів.

Урок на тему : «Ознайомлення із творчістю Віктора Близнеця й повістю казкою «Земля Світлячків».

Мета: познайомити учнів з коротким біографічними відомостями про письменника, удосконалювати вміння й навички виразного читання та переказу художнього твору на основі прочитаної повісті-казки; виховувати любов і повагу до ближнього, уміння бути людиною серед людей, іти на самопожертву заради ближнього, розвивати усвідомлення того, що людині необхідно мати мету в житті; залучити дітей до літературної та театральної творчості як одного із засобів виховання творчої особистості.

Тип уроку: комбінований

Обладнання: поробки з дерева, колекція жуків-світлячків, поробки з бісеру, ілюстрації до твору, підсвічники, свічки, твори В.Близнеця.

Учні, задіяні в підготовці і проведенні уроку:

Сиз XII.

Вертугій.

Варсава, лунаристи.

ХІД УРОКУ

Записи на дошці

Віктор Близнець (1933-1981)

“... людина з роками розгублює величезні, закладені самою природою багатства свого фантастичного світу. А хто зумів зберегти, той щасливий. І хто більше збереже – надовше, – той щасливий”

В.Близнець

Обережно – життя!

В нього треба ввійти чистими.

У гаях солов'ї в срібні ночі піснями дзвенять.

Зачарований гай ловить місячні промені листячком,

І квіток запаших серенади любовні бринять.

Обережно – життя!

Відчуваєш його кожним подихом.

В таємниці своїй неповторним явися і будь!

Обережно – життя!

*Не зганьби, не знеслав, не забудь!
 Обережно-життя!
 В нього треба ввійходити чистими.
 Поміж сліз і роси туманіє дорога судьби.
 В полі зору доби, у промінні тепла материнського
 Обережно ідіть у безстрашшя його чистоти.*

Олеся Омельченко

Усі ми родом із дитинства – чарівної, загадкової країни, де живуть казки. На диво багатий той світ – світ казки. Наш народ, живучи на Землі тисячі років, створив їх незліченну кількість. А творячи, вплітав у їх канву добро й мудрість, які є основою життя.

Найталановитіші сини народу нашого – майстри слова, узявши за приклад народну казку, створили казку літературну.

Назвіть українських письменників-казкарів 19-20 століття та їх казки.

/Відповіді учнів/

П.Тичина “Івасик-Телесик”, Петро Панч “Казка про двох братів і їх сестричку Івану”, Н.Забіла “Хатинка на ялинці”, “Пригода з автобусом”, О.Іваненко “Лісові казки”, “Джмелик”, “Едельвейс”, М.Стельмах “В їжаковім вітряку”, П.Воронько “Казка про Чугайстра”, “Чотири вітри”, “В.Бичко “П’ять казок”, “Лісова перепустка”, Гр.Тютюнник “Степова казка”, В.Симоненко “Цар Плаксій та Лоскотон”, “Подорож у країну навпаки”.

На жаль, дуже мало відомо нам про твори цього літературного жанру та людей, які в ньому працювали.

Цей урок допоможе нам ліквідувати ще одну білу пляму на літературній карті України.

Індивідуальне завдання

Коротка розповідь учнів про вітчизняних письменників-казкарів (19-20 ст.)

Одним із когорти письменників-казкарів є В.Близнаць. Саме про нього і його повість-казку “Земля Світлячків” ми поведемо розмову на нашому уроці.

Робота в зошиті (число, вид роботи, тема)

Завдання

- 1 Ознайомитися з біографічними відомостями.
- 2 Заповнити літературну карту.

3 Дати усні відповіді на питання.

- Які, на вашу думку, риси характеру, вдачі повинна мати людина, що присвятила себе справі писати для дітей?
- У чому полягає “дорослість” повісті-казки “Земля Світляків”?

/Відповіді учнів/

Учитель /висновок/

Бережіть чистий світ перших вражень – золотий набуток відкритого навстіж вашого серця і вчіться знаходити збирати перлини життєвого досвіду й мудрості.

Вірш “Обережно – життя!” /Виразне читання/

Учитель Ви готові до пошуку – тоді в мандри? Ступімо на поріг між казкою і життям.

З’являється Сиз XII

Учитель

–Добридень, пане Стовусе Сизе XII. А чи можна завітати до вашого музею?

Сиз

–Добридень, гості дорогі. Прошу. (Запалює свічку, ставить на стіл).

/Розповідь про музей світлячків від першої особи/

Учитель

–Дякуємо, Сизе XII за вашу цікаву розповідь.

Робота в групах

Підготуйте коротку емоційну розповідь про музей світлячків, яка б зацікавила того, хто не відвідував цей музей.

Запитання до Сиза від представників групи.

Шановний Сизе, на що ви сподівалися, про що мріяли, збираючи свою дорогоцінну колекцію?

Учитель

А що б ще міг зробити Сиз, маючи колекцію світлячків?

/Відповіді учнів/

Учитель

Варте захоплення й похвали ваші прагнення. Нехай і ваш вогник завзяття й неспокою не згасає й запалює інших.

/Сиз виходить. Заходить Вертутій із млинком/

Учитель

–А ось ще один мешканець Землі Світлячків. Чи впізнали його? Хто це? Пане Вертутію, ми знаємо, що ви теж колекціонер.

Розкажіть, будь ласка, про своє захоплення.

/Розповідь учня від першої особи/

Учитель.

–Дякуємо, пане Вертутію, за вашу розповідь.

Усі ви знаєте, що Вертутій подарував цей млинок Сизові. Як на вашу думку, що він означає? /Відповіді учнів/

Учитель.

–Так, дійсно, він символізує силу волі й духу, незламність у боротьбі з перешкодами, які з’являються на шляху того, хто йде до високої мети.

А лісовим мешканцям довелося проявити і утвердити ці без перебільшення героїчні риси характеру, захищаючи власне життя і життя рідної землі від володаря Щербатих гір Магави та його війська.

1. Представником яких сил є Магава?
2. Про що мріяли темні сили? Що вони робили на нових землях? Яку мету переслідували?
3. Один із героїв твору так сказав про перевертнів: “... де сила, вони обминають, де бачать, що подужають, - туди всією ордою”. Як це характеризує завойовників?
4. Що робитимуть далі завойовники, коли підкорять усі землі?
5. На що натякає, про що змушує замислитись вдумливого читача письменник?

/Відповіді учнів.

Учитель

Висновок: Перемагає тільки той, хто палає чистим вогнем, а вогонь темний – заздрість, ненажерливість, войовничість – нищить спочатку тих, хто довкола, а зрештою і того, у кому він палає.

Є ще два образи, на які б хотілося звернути вашу увагу.

Це вірна товаришка і помічниця Сиза зозуля та онук Вертутія Чублик.

Скажіть, чому ці герої повісті – казки загинули?

Яка риса характеру виділяє їх з-поміж інших? (Самопожертва)

Хто ще з героїв має таку рису? (Мармусія)

А як ви розумієте це слово – самопожертва?

Що дає людині і що забирає в неї здатність до самопожертви?

/Відповіді учнів/

Висновок

Такі люди гідні поваги і пам'яті, можливо, тому вони так довго живуть у серцях інших.

Безперечно, злі сили було переможено завдяки відвазі й самопожертві. Проте не обійшлося лісове братство без пана професора Варсави. Саме йому і його вихованцям я надаю слово.

Варсава /розповідь учня про академію та лунаристів/

Учитель

– Пане Варсаво, цей твір-казка, а в казці, як відомо, завжди присутня загадковість, містика, таємничість.

Чи не могли б ви нам хоч трішки розкрити таємниці сили вашої лісової братії?

Варсава: Гарзд, відкрию, а допоможуть мені мої учні (Стихії і числа)

Розповідь учнів про стихії (вогнь, вода, земля, повітря, камінь), які зображені в казці.

– Дякую за відвертість. Я знаю, що в деяких ваших учнів є неабиякий творчий потенціал. Може, вони нам його продемонструють?

/Учні читають власні вірші/

У зеленому лісочку,
Де шумливі віти,
У трухлявому пеньочку
Був музей відкритий.

Головним в тому музеї
Працював щоденно
Сиз 12-й – стовус –
Кожну ніч натхненно.

Світлячків любив дідок
Більш за все на світі.
Всім показував пеньок –
І малим, і дітям.

Жив у лісі Вертутій,
Як козак хоробрий.
Майстрував він вітрячки
Всілякі дуже добре.

А Хвороща-веселун
Дуже любив дині.
Сам великий, як кавун,
Пригощав всіх чинно.

Так життя в країні тій
Проходило тихо,
Доки не настало в ній
Страшне чорне лихо.

Захотіли вовкулаки
Знищити країну.
Та народ був там хоробрий –

Не скоривсь, не згинув.

*Попадало злеє військо
З високої кручі.
Більш не будуть чудовиська
Лякати і мучить.*

*Зажили лісовички
Знову мирно в лісі.
Знов співають вітрячки
Гомінкії пісні.*

*Засвітились світлячки
У кожнім пеньочку...
Ось така чудна історія
Трапилась в лісочку.*

*Бондар Олексій
Серед озер чарівних ,у далі лісовій,
Народ маленький мешкав, веселий і незлий.
Та грозовою хмарою ввірвалася біда –
Напав печерний ворог, його вогонь й вода.
Вони лякали братство, вони крушили все,
Що на дорозі стало. І місто лісове
Магаві підкорити хотіли вояки.
Та їм на перешкоді з'явились світлячки.
Народ лісний безстрашний нелегко переміг.
Магаву скинув з кручі, тікають зі всіх ніг
Страховиська великі...Добро перемогло!
Від цього часу в лісі геть щезло усе зло.*

Пурик Олексій

Учитель

– Пане Варсаво, у вас гарні й талановиті учні, бажаємо їм творчих успіхів.

Ось і підходить до завершення наш урок. І кожний на ньому працював так, як міг: хто розумом, а хто – серцем. І кожен отримав для себе урок.

Які уроки життєвої мудрості ви взяли до скарбнички вашого життєвого досвіду?

(Короткі влучні вислови, афоризми, прислів'я і приказки)

Герої виходять до дошки.

– Панове добродії, ми дякуємо, що сьогодні ви допомогли нам зрозуміти прості істини і розібратися в них.

Читання художнього тексту /Уривок із повісті – казки/. Під час читання учні запалюють свічки. Після закінчення читання дарують світлячки з бісеру один одному)

Аналіз діяльності учнів на уроці, оцінювання.

Конспект уроку на тему: Я.Стельмах «Митькозавр із Юрківки, або химера Лісового озера». Допитливість, винахідливість, кмітливість хлопчиків – головних героїв, їх характеристика.

Мета: розкрити значимість образів Сергія і Митька у творі, їх роль у розкритті ідейного змісту повісті; розвивати творчу уяву школярів, логічне мислення, пам'ять, увагу, спостережливість, вміння грамотно і послідовно висловлювати свої думки, судження; виховувати почуття любові до краси рідного краю, книги-мудрості життя, повагу до творчості Я.Стельмаха; позитивні риси характеру на прикладі головних героїв.

Тип уроку: урок характеристики персонажів.

Обладнання: підручники, записи на дошці, план характеристики, таблиця, картки.

Методи та прийоми: пояснення, розповідь, самостійна робота (на картках), бесіда, прийом запитання, зачитування уривків твору.

Хід уроку:

I. Перевірка домашнього завдання.

II. Оголошення епіграфа, повідомлення теми та мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

Епіграф

Дружба – найнеобхідніше для життя.

Аристотель

III. Характеристика образів головних героїв твору.

Гра «Інтерв'ю з літературним персонажем».

Учитель: Сьогодні на уроці ми будемо подорожувати. А хто ж наші супутники? Дозвольте відрекомендувати: Митько, Сергій, Василь. У Вас є унікальна можливість поспілкуватися із живими літературними персонажами. (Діти ставлять запитання за змістом тексту).

Резервні запитання:

Яке завдання Ви виконували минулого літа? (збирали гербарій).

Які думки у вас виникли, коли ви знайшли сандалю? (що це взуття якогось дослідника, якого з'їв Митькозавр).

Чи було вам страшно ночувати в курені на березі озера, адже Митькозавр вас намагався налякати?

Чи думали ви, що читати книжки про доісторичних істот – таке цікаве заняття?

Як ви діяли, намагаючись упіймати Митькозавра?

Як ви ставитеся до того, що на вашу честь названо цю неіснуючу істоту?

Що плануєте робити наступного літа?

Ознайомлення учнів з планом характеристики.

Учитель: Дорогі діти, знаючи зміст твору, пригоди та плани наших героїв, спробуємо їх описати, використовуючи план «Характеристики літературних героїв». Давайте його запишемо.

План характеристики літературного персонажа

I. Місце персонажа у творі.

II. Характеристика персонажа.

Портрет як засіб характеристики героя.

Риси вдачі.

Спрямованість думок та інтересів, мета життя або певного етапу життя.

Шляхи досягнення мети.

Мова як засіб характеристики героя.

III. Над чим змусив задуматися, чим схвилював герой.

Фізкультхвилинка

А тепер всі дружно встали:

Будемо робити вправи.

Руки – вгору, руки – вниз

І легенько повернись.

Покрутились, повертілись,

На хвилинку зупинились,
 Потягнулись, повернулись.
 Всі за парти посідали –
 Знову вчитися почали.

Робота з підручником.

Учні зачитують цитати-характеристики головних героїв.

Складання плану характеристики образів. (Спочатку Митька, колективне, за винятком останнього пункту, який учні розкривають індивідуально, а потім зачитують).

Учитель: Перш, ніж ми перейдемо до характеристики наших героїв, давайте спробуємо їх описати риси їх характеру за допомогою таблиці. Вам потрібно поєднати лінії та імена героїв з рисами їхнього характеру.

допитливі	МИТЬКО ВАСИЛЬ СЕРГІЙКО	обманщики
необережні		задержувати
підозрілі		ліниві
веселі		дотепні
боягузливі		Кмітливі

Зразок характеристики:

I. Митько – головний герой пригодницької повісті Я. Стельмаха «Химера лісового озера, або Митькозавр з Юрківки».

II. Змальовуючи його, автор не дає докладного опису його портрета. Як ви думаєте, чому? (**проблемне питання**). Учні висувають припущення, що, можливо, тому, що його зовнішність – звичайна, не містить чогось особливого, як, наприклад, зовнішність Павлика із оповідання С. Черкасенка «Маленький горбань», або тому, що головне у творі – події у швидкому розвитку та внутрішні якості героя, такі як: дотепність, вигадливість, кмітливість, цілеспрямованість, наполегливість, чесність, оптимізм). Думки після закінчення 5 класу були спрямовані на гарний заслужений літній

відпочинок, який він хотів організувати без пильного батьківського нагляду. А для цього треба було поїхати на село до бабусі. Звичайно ж, батьки не хотіли відпустити його, але він був дуже переконливим у своїх доказах (розділ I) і чесно дотримувався всіх отриманих приписів. Мова героя на початку твору не звертає на себе увагу, але у кінці – суттєво змінюється: у ній починають з'являтися спеціальні слова-терміни, назви різних видів доісторичних тварин (стегозаври, індикоптерії тощо).

III. Герой змусив задуматися над тим, що навчання може бути цікавим і приносити задоволення.

Бесіда за запитанням:

Що свідчить про те, що Сергій з Митьком мають велике бажання пізнати світ, історичне минуле?

Яким чином хлопці захопилися книгами, зоологічною наукою?

Як Сергій з Митьком ставилися до бабусі, мешканців села?

Яке значення має те, що юні дослідники вміють орієнтуватися на місцевості?

У чому виявляється любов до природи, довкілля?

Чому Сергій з Митьком мріяли про власну славу?

Якими були стосунки між хлопцями?

Як поведуть себе друзі, перебуваючи у складних ситуаціях?

Що дає підставі стверджувати про доброту, чуйність хлопців у стосунках з Василем Трошем?

Якими Ви уявляєте наших героїв через кілька років?

Чим повчальні образи Сергія і Митька для кожного із Вас?

Проблемне запитання: Над змусили замислитися, чим схвилювали Вас наші герої?

Скласти сенкани на теми: «Митькозавр», «Літні канікули», «Пригоди»

Сенкан – це вірш, який складається з п'яти рядків. Він синтезує інформацію і факти у стисле висловлювання, яке описує, віддзеркалює тему. Зразок:

Читання.

Швидке, повільне.

Навчає, залучає, інформує.

Промінь світла в темряві.

Навчання.

IV. Пояснення домашнього завдання та інструктаж щодо його виконання.

Пригадати всі прочитані твори з розділу «Пригоди і романтика», визначитись із персонажем твору, якого Ви б хотіли описати і написати про нього твір-мініатюру. Підготуватися до написання твору.

V. Підсумки уроку та оцінювання результатів роботи на уроці.

Підсумкові питання:

- Чому навчилися на уроці?
- Що вам сподобалось?
- Що викликало утруднення?
- Що хотілось би повторити на наступних уроках?

А наостанок я хочу подарувати *рецепт доброти*:

Візьміть чашу терпіння

Влийте туди повне серце любові.

Киньте дві жмені щедрості.

Хлюпніть туди ж хоча б кілька крапель гумору.

Присипте добротою.

Додайте якомога більше віри.

Усе це добре перемішайте.

Потім намостіть на шматок відпущеного Вам життя

і пропонуйте всім, кого зустрінете на життєвому шляху.

Конспект уроку на тему: Галина Малик «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії». Морально-етичні проблеми в казці: добро і зло, відповідальність за свої вчинки, вміння долати перешкоди на шляху до мети.

Мета: вчити аналізувати літературний твір шляхом порівняння, зіставлення; виробляти компетентності розрізнення понять мораль, етика, добро, зло; розвивати логічне мислення, зв'язне мовлення, прагнення до самовиховання; виховувати щирість, відкритість, наполегливість у досягненні мети, відповідальність за свої вчинки.

Тип уроку: формування вмій і навичок.

Хід уроку

I. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Гра «Впіймай помилку»

Вчитель читає цитати з повісті, учні усувають помилку самостійно, роблячи записи. По закінченні вправи проводиться взаємоперевірка.

*«...Коли сьогодні всі поздоровляли бабусю, Аля була певна: дарує рушничка з вишитими маками».***(Півнями).**

*«Та найбільше здивувалась Аля, коли подивилася на небо. Там сяло не кругле сонце, а рівнесенько відрізана його третина».***(Половина).**

*«Один будинок наче ножем перерізаний навпіл. У кімнаті на четвертому поверсі на трьох ніжках стояв стіл, а в четверта висіла в повітрі. На випадок дощу будинок увесь був укритий блакитними парасольками».***(Різнокольоровими).**

*«Я- король! У мене тільки корона зламана. Бо Михайликові з другого класу доручили полагодити її...»***(Вовці).**

*«-Цікаво, чи всі бажання тут виконуються?»- голосно промовила Аля. Їй дуже захотілося шоколадки з горіхами».***(Морозива).**

*«Внизу дівчинка помітила написану дрібненькими літерами примітку: «До Недоладії переноситься лише той, хто не доробив рівно п'ятдесять справ».***(Сто).**

*«Перший Недорадник наказав відрубати голову Головному Недокухарю нібито за те, що королю на обід він подав пересолену картоплю».***(Круті яйця).**

*«Але ж і чудернацькі були ті солдати в старих , іржавих, погнутих залізних латах. У одного замість шолома на голові стирчала стара чорна каструля без дна».***(Зелена).**

*«У підземелля її! Пильнувати як зіницю ока! Завтра, рівно о десятій годині її відрубать голову!».***(Дванадцятій).**

*«За ґратами з кутка в куток, наче розлючений лев бігав Перший Недорадник...без голови!»***(Тигр).**

*«А Недождень тим часом , щось радісно вигукуючи , накинувся на одного з гвардійців і почав виривати у нього з рук рушницю. Солдат не чекав такого нахабства і тому відчайдушно боронився»***(Списа).**

«Недороль Десятий влаштувався працювати столяром».

(Нічним сторожем).

II. Повідомлення теми і мети уроку.

1.Цілевизначення

- Чого б хотіли дізнатися на сьогоднішньому уроці?

IV. Опрацювання навчального матеріалу.

2.Евристична бесіда.

- Як ви розумієте поняття «мораль», «етика»?

- Отже, під час уроку ми повинні з'ясувати цінності персонажів твору, що визначаються крізь призму їх вчинків.

- Які бувають вчинки?

- Про що вони свідчать?

Заповнення таблиці «Добро, зло» на основі аналізу вчинків персонажів, цитат з твору.

- Кого з героїв ми поважаємо, а кого менш любимо, чому?

- Назвіть, будь ласка, персонажів твору. Якісь дивні імена, чи не так? Як називається країна, в якій вони живуть? Як же вони туди потрапили?

-Відповідальність. Що це?

3. Мікрофон.

- Я намагаюсь бути відповідальним(ною), але...

- Де у тексті ми бачимо порушення цієї проблеми?

4.Складання сенканів «Аля вдома», « Аля в країні Недоладії»

Аля

Аля

Лінива, неорганізована

Спостережлива, відповідальна

Недоробляє, недопиває, недоїдає

Доробляє, виправляє, допомагає

Потрапляє в країну Недоладію.

Знаходить справжніх друзів.

Ледащиця

Особистість

- Чому дівчинка змінилася?

- То чи важливо бути відповідальним?

- А вміти долати труднощі потрібно?

- А ще дуже часто потрібно перемагати самого себе. Тобто заставляти себе мінятися.

- Аля змінилася?

- Що її змінило?

- Чи зустрічали схожих персонажів, назвіть їх?

- Що приносить людині знання моральних цінностей, правил поведінки? За яких умов людина особистість?

5.Створення літературного грона.

Особистість – розумна, відповідальна, тактовна, роботяща...

IV. Підсумок уроку.

Незакінчене речення.

Аля – це...

Дівчинка змусила мене замислитись над...

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

Написати фанфік.

Урок на тему : «Вивчення творчості Всеволода Нестайко - відомого у світі українського дитячого письменника. «Незвичайні пригоди в лісовій школі» (фрагменти)

Мета уроку: ознайомити учнів із життям та творчістю письменника, зацікавити їх твором «Незвичайні пригоди в лісовій школі»; розвивати навички виразного читання, переказу прозового твору, коментування його, аналізу поведінки героїв, їхніх учинків; виховувати почуття пошани до творчості В. Нестайка, позитивних рис характеру; інтерес до наслідків власної праці; формувати соціальну, комунікативну компетентності.

Тип уроку: вивчення нового навчального матеріалу.

Обладнання: підручник, портрети Всеволода Нестайка різних років життя, виставка творів письменника, ілюстрації до окремих епізодів повісті, фрагменти кінофільму.

Епіграф:

У мене в житті завжди казка існує,
Дитинство фантазії всюди пряде,
Воно всім захопливі мрії дарує,
Не йди ти від мене, моє золоте.

Богдан Юр'єв

Хід уроку

I. Актуалізація опорних знань

II. Мотивація навчальної діяльності

Як завжди, Рада зустрічі з вами і мрію про те, що на цьому уроці ви порадуете мене гарними оцінками, цікавими думками, правильно виконаним домашнім завданням.

- А ви про що мрієте? На що сподіваєтесь від уроку? (гарні оцінки, нові знання, почути щось цікаве)

Як бачите, наші бажання співпадають, докладемо зусиль - і мрії наші здійсняться. Будемо на це сподіватися?

Я пропоную, щоб девізом нашого уроку були слова:

Життя - це мрія. Здійсни її.

Ви згодні? Тоді повторимо як заклинання: життя-це мрія, здійсни її.

Молодці!

Книжки, які лежать перед вами, мають цікаву історію. Написав їх відомий український дитячий письменник В. Нестайко, який створив понад 30 дитячих книжок. Вони перекладені багатьма мовами світу.

Метод «Асоціативний куц»

- Діти, які асоціації викликає у вас слово «пригода»?

(Подорож, відкриття, несподіванка, розчарування, цікаво, небезпека, погоні, втеча, переховування, весело, романтика, кохання).

- Скажіть, а ви любите пригоди? А чому? (Пригоди – це завжди цікаво, весело, манливо. Без пригод життя було б буденним, нудним.)

- Пригадайте, які пригодницькі твори ви вже читали?

Отож сьогодні на уроці ми ознайомимося з життям і творчістю В. НЕСТАЙКА, розкриємо особливості твору, його пригодницький характер; розвиватимемо навички виразного читання, переказу прозового твору; формуватимемо вміння аналізувати поведінку героїв, їхні вчинки, вміння толерантно й аргументовано доводити свою думку; виховуватимемо в себе позитивні риси характеру, активну життєву позицію, оптимістичний світогляд.

Запишіть в зошити дату й тему уроку та епіграф.

III. Повідомлення теми й мети уроку

Учитель. Сьогодні ми з вами поринемо в цей маленький світ - світ дитинства, пригод і романтики. А допоможуть нам у цьому надзвичайно цікаві герої твору «Незвичайні пригоди в лісовій школі» В. Нестайка.

Учитель. Епіграфом уроку є слова Б. Юр'єва . Протягом уроку ми до нього ще звернемося.

IV. Засвоєння й осмислення нового матеріалу

Учитель. Книжку, яку я зараз тримаю в руках, пам'ятає і любить не одне покоління людей. Ім'я автора та твір, з яким ми сьогодні ознайомимося, внесли до «Особливого почесного списку Г.К.Андерсена». У 1979 р. цей твір було визнано як один із найвидатніших творів світової літератури для дітей.

Книжку перекладено двадцятьма мовами світу і визнано в Національному конкурсі «Книга року» найкращою дитячою книжкою 2004 року. Я впевнена, що її читали і ваші батьки, і більшість із вас уже знайомі зі змістом книги.

Її автор – справжній чарівник художнього слова - Всеволод Нестайко

- Чи відоме вам, діти, це ім'я?
- Про що ви ще хочете дізнатися на уроці?

1.Словникова робота з теорії літератури

А зараз давайте пригадаємо, що таке повість та ще й пригодницька.

ПОВІСТЬ – це великий за обсягом твір, у якому детально розповідається про багато подій із життя дійових осіб.

У повісті зображено багато подій із життя героїв, спосіб викладу розповідний, є докладні описи й розповіді про події та персонажів, прозова форма. Повість може бути соціально-побутовою, історичною, науково-фантастичною, пригодницькою.

ПРИГОДНИЦЬКА ПОВІСТЬ – це твір, у якому зображені непередбачені, несподівані події, що трапляються з героями.

Пригодницький твір має складний, заплутаний сюжет, із героями трапляються цікаві, часом неймовірні пригоди, вони опиняються у складних життєвих ситуаціях, з яких, звичайно ж, виходять переможцями. Пригоди можуть бути значні, як у творі «П'ятнадцятирічний капітан» Жюль Верна, або звичайні, які часто трапляються з дітьми у повсякденному житті, як-от у «Незвичайні пригоди в лісовій школі».

Потребує пояснення й сама назва твору

- Хто ж такі тореадори? Тлумачний словник української мови пояснює це слово так: тореадор(від іспанського тореадор) учасник бою биків в Іспанії, у країнах Латинської Америки.
- Як ще називають бій із биками(корида)?

3. Робота з текстом.

Діти, а чи можна названих друзів вважати романтиками, мрійниками?

От і доведіть мені цю думку, посилаючись на текст твору.

Вдома ви відшукали у творі місця, де мова іде про мрії хлопчиків?

Підготували їх до виразного читання?

2. «Гронування»

Ми знаємо, що всі персонажі художнього твору поділяються на головних і другорядних. Пригадаймо, хто ж головні герої повісті?

(Відповіді дітей)

А які вони? Запишімо на дошці те хороше, що притаманне хлопчикам, і те, що, на

вашу думку не красить підлітка.

ДІТИ

Хлопчики – ваші однолітки. Вони здатні на вигадку, бешкетують, завдають клопотів оточуючим. Але ми розуміємо, що все це вони роблять на зі зла, це – так би мовити, плоди їхньої бурхливої фантазії. Вони мріють, пізнають життя, і ми, читаючи твір, не засуджуємо їх, а сміємося і захоплюємося їхніми пригодами. Та й як не сміятися, адже Всеволод Нестайко – майстер гумористичної прози.

10. Захист робіт групи фольклористів.

Читання прислів'їв, що характеризують героїв.

Теорія літератури: прислів'я

Проведіть паралель з текстом. **Прислів'я — стійкий вислів, що має повчальний характер.**

Довідка:

За сто робіт береться, а ні одна не вдається.

Будь сміливий не язиком, а ділом.

Добре там живеться, де дружба ведеться.

Великі діла з малих починаються.

Щоб досягти великого, починай з малого.

Яка справа, така й слава.

Усе своє життя письменник присвятив написанню творів для дітей. Дивіться, скільки прекрасних, яскравих книжок Всеволода Нестайка вийшли друком.

У кожної такі цікаві назви, сміливі та винахідливі герої, які живуть у чарівній країні дитинства й потрапляють у різні кумедні та серйозні ситуації. Кожне слово, речення вражає глибиною, красою, мораллю і назавжди оселяється в наших серцях.

В. Нестайко – мрійник, романтик. Такими є й герої його твору

Бесіда з учнями

- Хто прочитав повість «Незвичайні пригоди в лісовій школі»?
- Назвіть гол. героїв повісті.
- В які надзвичайні пригоди потрапили наші герої I розділу повісті?

Давайте познайомимося з цими веселими смільчаками. І навіть зможемо поспілкуватися з ними. Сьогодні в Яву та Павлушу перевтілилися ваші однокласники. Надаємо їм слово.

Вибірковий диктант.

Крім названих вами засобів автор, щоб зробити розповідь яскравішою, образнішою, використовує різні художні засоби. Які ж саме? (Діти називають художні засоби).

Ви вже знаходили їх у тексті, тому зараз я пропоную, об'єднавшись у три групи, виокремити з поданих художніх засобів епітети, порівняння, метафори.

(1 група – епітети.

2. група – метафори.

3. група – порівняння.)

Художній переказ

(Розповідь учня за ілюстрацією до епізоду про порятунок цуценяти.)

- Поясніть, будь ласка, як ви його розумієте.

(Потрапляючи в складні і захоплюючі пригоди, хлопці завжди намагалися довести власну самостійність і винахідливість. Хоча вони й бешкетують, але в кожного з них добре серце і вони вміють цінувати дружбу.)

Так, у пригодах, у різноманітних приємних і неприємних ситуаціях гартується воля, характер людини й справжня дружба.

Творче завдання

- Скажіть, діти, а які моральні настанови ми можемо для себе винести з вчинків головних героїв твору?

1. Не проходи повз чужої біди.

2. Не ображай тварин.

3. Цінуй справжню дружбу.

4. Відповідай за свої вчинки.

5. Не роби необдуманих вчинків.

V. Підсумок уроку

Учитель. Герої повісті – веселі невгамовні бешкетники, які своїми безкінечними вигадками завдають безліч клопотів дорослим. Але все це від життєрадісності, прагнення краще пізнати світ. Вони мріють, набираються

досвіду, мужніють, і ми разом із ними сміємося та захоплюємося їхніми пригодами, стаємо досвідченішими та оптимістичнішими. Знайте, що існує межа між тим, що вам хочеться, і тим, що можна.

Ваші бажання - це радощі або сльози ваших близьких. Робіть так, щоб людям, які оточують вас, було добре. Бажаю, щоб ваше дитинство було таким же яскравим і різноманітним.

VI. Оцінювання

VII. Домашнє завдання: прочитати інші розділи повісті , намалювати ілюстрації до улюбленого епізоду.

Додаток Г

Презентація до уроку позакласного читання «Вс. Нестайко «Тореадори з Васюківки». Пригодницький захоплюючий сюжет твору»

**ВСЕВОЛОД
ЗІНОВІЙОВИЧ
НЕСТАЙКО**

Дитинство

“Усе своє свідоме життя я прожив у Києві. Знаю його і в далекі довоєнні часи, і в страшну годину лихоліття – в роки фашистської окупації, і в щасливу мить звільнення, і в тяжкі роки відбудови...”

В. Нестайко

Творчі надбання

Творчі надбання

Нагороди

- премія імені Лесі Українки (за повість-казку “Незвичайні пригоди у лісовій школі”);
- Гран-прі Міжнародного фестивалю в Австралії (за фільм за твором “Тореадори з Васюківки”);
- спеціальний приз на Міжнародному фестивалі в Габро (за фільм за твором “Одиниця з обманом”).

Додаток Д

Презентація до уроку Галини Малик «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії»

«Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії»

«Це дуже присмно – розпочату справу доводити до кінця».

Галина Малик

Гра «Ключове слово»

Укажіть спільні слова, що є в кожній із названих ілюстрованих слів.

1. Рушничок
2. Риби під парасольками
3. Ліле жуку
4. Бубнік-розвалюха
5. Недотель
6. Лицарський шолом
7. Корона
8. Крильце
9. Стрілька годивника

Прочитайте уважно і відповіть правильний порядок

1. Негативні зачки Алі.
2. Знайомство Алі з Недоладією.
3. Алі в країні Недоладії.
4. Зустріч Алі з Недотелью.
5. Зустріч Алі з Лицарем Десляком.
6. Зустріч Алі з Бубніком-розвалюхою.
7. Зачарований будинок.
8. Зустріч Алі з Королем.
9. Зустріч Алі з Лицарем Десляком.
10. Зустріч Алі з Лицарем Десляком.

План

1. Негативні зачки Алі.
2. Знайомство Алі і Недотелью.
3. Алі в країні Недоладії.
4. Зустріч Алі з Недотелью.
5. Зустріч Алі з Лицарем Десляком.
6. Зустріч Алі з Бубніком-розвалюхою.
7. Зустріч Алі з Лицарем Десляком.
8. Зустріч Алі з Королем.
9. Зустріч Алі з Лицарем Десляком.
10. Зустріч Алі з Лицарем Десляком.

«...Знаєш, що це за країна? Звичайно, не твоя!» – поспіхом самі собі відповіла Недоладію. Тут живуть усі не доведені до ладу справи!»

Розгляньте ці ілюстрації і перекажіть, що відбувається в кожній з них.

Знаєш, що це за країна? Звичайно, не твоя! – поспіхом самі собі відповіла Недоладію. Тут живуть усі не доведені до ладу справи!

МІЖАНЦИ МІСТА НЕДОГРАД

Диктант від Алі

1. Ми живемо в...
2. Довго грали, у нас з'явилася назва...
3. Довго грали, у нас з'явилася назва...
4. Довго грали, у нас з'явилася назва...
5. Довго грали, у нас з'явилася назва...
6. Довго грали, у нас з'явилася назва...

Вікторина «Упізнай героя»

«Навіть заплетися в неї не вистачило терпіння».

«Маленький чоловічок у величезних зеленіх черевках».

«Він був усеяк переконаний і без дівого вуха».

«...почав прилаштувати шолом собі на плечі».

«Не можна дивитися на дітей у в'язниці».

«Вийди на вулицю і почав заводити годинник».

Характеристика персонажів

Чарівні слова-заклики:

І до-роба!
І до-пиши!
І роз-почни!
І не-лиши!
І до-дай!
І до-пишай!
І Недо-лаш!
ТИКАЙ!

Чарівні слова-заклики:

І до-роба!
І до-пиши!
І роз-почни!
І не-лиши!
І до-дай!
І до-пишай!
І Недо-лаш!
ТИКАЙ!

Підсумок уроку

«Мікрофон»

«Я би я потрапив (потрапила) у країну Недоладію, я б...»

Недоладія

До побачення! Зустрінемося на сторінках книг (Підорож Алі до країни «Недоладія» та «Урети підорож Алі»)

Мій прихід незвичайний,
А ти для мене новий – незвичайний!
Принеси слово і завжди
Будь свідком до мого.

На відкритті не спинайтеся,
Всі доробити мають містечка.
Хай добрий сонник не введе нас
Сльозами, дитра і поїє!